

TARTIŞMALARIN ODAĞINDAKİ SAHÂBÎ EBÛ HUREYRE (BİR RİVÂYET BAĞLAMINDA HADİS UYDURDUĞU İDDİASI)

ABU HURAYRAH THE COMPANION WHO IS THE TARGET OF CRITISMS
(ALLEGED THAT HE MADE UP A HADITH IN THE CONTEXT OF A NARRATION)

HAMDİ TÜRKÖĞLU

DR. ÖĞR. ÜYESİ., BAYBURT ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ HADİS ANABİLİM DALI
ASST. PROF., BAYBURT UNIVERSITY FACULTY OF THEOLOGY DEPARTMENT OF HADITH
BAYBURT, TÜRKİYE

hturkoglu@bayburt.edu.tr

<http://orcid.org/0000-0002-5740-2401>

<http://dx.doi.org/10.46353/k7auifd.1259284>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
2 Mart / March 2023

Kabul Tarihi / Accepted
29 Mayıs / May 2023

Yayın Tarihi / Published
Haziran / June 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Haziran / June

Atıf / Cite as
Türkoğlu, Hamdi, "Tartışmaların Odağındaki Sahâbî Ebû Hureyre (Bir Rivâyet Bağlamında Hadis Uydurduğu İddiası) [Abu Hurairah the Companion who is the Target of Criticisms (Alleged That He Made Up a Hadith in the Context of a Narration)"]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 10/1 (Haziran/June 2023): 81-109.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey.

ilahiyatdergisi@kilis.edu.tr

TARTIŞMALARIN ODAĞINDAKİ SAHÂBİ EBÛ HUREYRE (BİR RİVÂYET BAĞLAMINDA HADİS UYDURDUĞU İDDİASI)

Öz

Sahâbeye yöneltilen tenkitleri yine sahâbe dönemine kadar götürmek mümkündür. Başta Hz. Âişe olmak üzere bir kısım sahâbilerin, Hz. Peygamber'den eksik işitmeleri veya hatalı rivâyette bulunmaları sebebiyle bazı sahâbilerin rivâyetlerini düzelttikleri (istidrak) bilinmektedir. İlk müslüman nesil olan sahâbenin birbirleri hakkındaki uyarıları, tenkitleri ve düzeltmeleri, hata yaptığı düşünülen sahâbinin adaletini ortadan kaldırma, güvenilir olmadığını ortaya koyma ve nihayet rivâyetini kabul etmeme amacına matuf olmayıp nakledilen rivâyetin tashihihi amaçlamaktadır. Ancak sahabe asrından yaklaşık iki asır sonrasına (hicri III. asır) gelindiğinde ise sahâbe hakkındaki tenkitlerde menfi anlamda bir evrilme olduğu görülmektedir. Artık bu asırdan itibaren bazı şahıs ve fırka mensupları bazı sahâbilerin doğrudan adalet vasıflarına yönelik tenkitlerde bulunmuşlardır. Sözü edilen asırdan önce bazı sahâbilerin yalan söylediği dile getirilmiş, bunlar da yine Hz. Ömer, Hz. Âişe gibi bazı sahâbilere nispet edilmiştir. Buna göre bir sahâbinin yalancı olduğu yine başka bir sahâbî tarafından ortaya konulmaktadır. Ancak bu anlamda sahâbeye nispet edilen rivâyetlerin güvenilir senedleri bulunmadığı gibi temel hadis kaynaklarında da yer almadıkları, muhtelif türlerde kaleme alınan akademik kitap ve makalelerde ortaya konulmuştur. XVIII ve XIX. asırlara gelindiğinde ise III. asırdan itibaren bu menfi tavra müsteşriklerin de dahil oldukları görülmektedir. Dolayısıyla bu son asırlardan günümüze kadarki zaman dilimi içerisinde müsteşriklerle beraber bazı araştırmacılar, geçmiş dönemlerde dile getirilen iddiaları daha da geliştirip genişleterek gündeme taşımışlardır. Özellikle sahâbenin adaletini hedef alan bu menfi tenkitlerin hadis rivâyetinde aktif rolü olan ve önde gelen sahâbiler etrafında yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Bu meyanda Hz. Âişe, Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Ömer gibi meşhur sahâbiler, bu eleştirilerden fazlasıyla nasibini alan isimlerden birkaçıdır. Aynı eleştirilerin odağında yer alan ve en çok hadis rivâyet eden Ebû Hureyre de çok hadis rivâyet etmek ve yalan söylemekle itham edilerek ismi ve soyu bilinmeyen bir şahıs olarak değerlendirilmiştir. Son birkaç asır içerisinde sahâbeye yöneltilen tenkitlere 1957 yılında vefat eden Abdülhüseyn Şerefüddin el-Müsevi de sürdürmüştür. Ebû Hureyre hakkında ve yine "Ebû Hureyre" isimli müstakil ilk çalışmayı yaptığı belirtilen Müsevi, bu kitabında Ebû Hureyre'nin kimliğinin meçhul olduğunu, Suffe ehlinin fakirleri içerisinde yer aldığını, karın tokluğuna çalışarak ve başkalarına hizmet ederek geçimini sağladığını, eğitimsiz ve kültürsüz olduğunu ifade etmektedir. Lübnan asıllı Şii müellif Müsevi'nin tenkitleri arasında Ebû Hureyre'nin hadis uydurduğu iddiası da yer almaktadır. Müsevi, Ebû Hureyre'nin kedilere olan sevgisi ve tutkusu sebebiyle kedisine ilgilenmeyen hatta onu hapsettiği yiyeyecek-ıçecek bir şey vermeyen, çevrede serbestçe dolaşıp beslenmesine de müsaade etmeyen bir kadının cehennemine girdiğini bildiren rivâyeti Hz. Peygamber adına uydurduğunu iddia etmiştir. Ona göre bu rivâyet, Ebû Hureyre'nin uydurduğu hayali bir rivâyettir. Müsevi aynı zamanda bahsi geçen iddiasını güçlendirmek için ilgili hadis bağlamında Hz. Âişe'nin Ebû Hureyre hakkındaki itirazını delil olarak kullanmıştır. Hz. Âişe'ye nispet edilen ve tek senedle rivâyet edilen (garib) bu rivâyete göre Hz. Âişe, Ebû Hureyre'nin bahsi geçen rivâyeti naklettiğini işitince onu sorgulamış, azarlamış ve Hz. Peygamber'den rivâyette bulunduğu zaman daha dikkatli olmasını tenbihlemiştir. Bu makalede, Ebû Hureyre'nin kedisine işkence etmesi sebebiyle bir kadının cehennemine girmesinden bahseden rivâyet temelinde Müsevi'nin iddiası tartışılacaktır. Aynı zamanda Müsevi'nin kendi görüşünü desteklemek üzere delil olarak kullandığı Hz. Âişe'nin Ebû Hureyre hakkındaki itirazı değerlendirilecektir. Bahsi geçen rivâyetler işlenirken öncelikle Ebû Hureyre tarihli

rivâyetler ele alınacaktır. Rivâyetin senedleri tablo halinde verilecek, senedlerdeki ravilerin güvenilirlik durumlarına işaret edilerek sıhhat durumları otaya konulacaktır. Ayrıca çalışmanın ana temasını oluşturan bu rivâyetin Ebû Hureyre dışındaki diğer sahâbî ravileri konumunda olan Abdullah b. Ömer, Cabir b. Abdillâh, Abdullah b. Amr ve Esma bnt. Ebu Bekr'den gelen rivâyetler incelenecektir. Ebû Hureyre'den nakledilen rivâyetlerde olduğu gibi mezkur sahâbîlerin rivâyetleri de muhtelif senedleriyle birlikte değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Ebû Hureyre, Âişe, Şerefüddin el-Müsevî, Kedi Sevgisi, Kedisine Eziyet Eden Kadın, Hadis Uydurmacılığı.

ABU HURAYRAH THE COMPANION WHO IS THE TARGET OF CRITISISMS (ALLEGED THAT HE MADE UP A HADITH IN THE CONTEXT OF A NARRATION)

Abstract

It is possible to trace the criticisms directed to the companions back until the period of companions. First of all, it is known that Aisha (May Allah be pleased be with her) and some companions who corrected the narrations of some other companions due to their preliminary hearing from the Prophet (pecae be upon him) or their incorrect narrations. The warnings, criticisms, and corrections of the companions, who were the first generation of Muslims, about each other never aim to undermine the justice of the companions who thought they had made a mistake nor were unreliable and their narrations unacceptable. On the contrary those critics only aimed to correct the narrations. On the other hand, when it came to about two centuries after the companions age (3rd century Hijri), the criticisms about the companions evolved into negative way. From this century onwards, some individuals and members of sects have directly criticized the qualities of justice of some companions. In this century, for the first time it was mentioned that some of the companions lied, and these allegations were lifted to some reliable companions like Omar and Aisha (May Allah be pleased be with them). By doing that, a companion was declared as a liar based on another companion. However, those narrations were claimed to be told by these companions neither had reliable sanad nor existed in mainly reliable haddith sources. They only take place in some academic articles and works which were written about various subjects. When it came to the eighteenth and nineteenth centuries, the orientalist were also included in this negative attitude, which originated in the hijri third century. Therefore, from these past centuries to nowadays, some researchers together with the orientalist, have succeeded in bringing the claims made in the past to the agenda by further developing and expanding them. It is noteworthy that these negative criticisms, especially targeting the justice of the companions, were concentrated around prominent companions who had an active role in hadith transmission. In this context, companions like Aisha, Abdullah ibn Abbas, Abdullah ibn Omar (May Allah be pleased with them) were some of the names who had their share of these criticisms. Abu Hurayrah, who narrated the most hadith was at the centre of the same criticisms and accused of narrating many hadiths and telling lies. He also was accused of being a person whose name and lineage were unknown. Abdhuseyin Sharafuddin al-Musawi, who died in 1957, also contributed to the criticisms directed to the companions in the last few centuries. Musawi, who is stated to have done the first independent work about Abu Hurayrah, also called "Abu Hurayrah", stated in this book that the identity of Abu Hurayrah was unknown, that he was among the poors of Suffa and he worked for peanuts and he earned his living by serving others, and also he was un-

educated and uncultured. Among the criticisms of the Lebanese Shiite author Musawi includes also the claim that Abu Hurayrah fabricated hadith. Musawi accused Abu Hurayrah by fabricating hadith in the name of the prophet just because of his love and passion for cats. This hadith was about a woman who did not care for her cat and feed it, even imprisoned it and did not allow it to wander around freely to feed itself went to the Hell. According to him, this narration was an imaginary narration made up by Abu Hurayrah. In the mean time, Musawi in order to strengthen his aforementioned claim, also referred to the Aisha's objection to Abu Hurayrah as evidence. According to this narration which was attributed to Aisha and narrated with a single riwayat, when Aisha heard that Abu Hurayrah was narrating the aforementioned hadith, she interrogated and reprimanded him by telling that he should be more carefull when he narrated from the Prophet. In this article, I have discussed Musawi's claim on the basis of Abu Hurayrah's narration that mentioned a woman entering Hell because of torturing her cat. At the same time I also evaluated the Aisha's objection to Abu Hurayrah which Musawi used as evidence to support his own opinion. While processing the aforementioned narrations, we first discussed the narrations based on Abu Hurayrah. We have pointed out the reliability of the narrators in the authenticity by giving the authenticity of the narration in tabular form. In addition, Abdullah b. Omar, Jabir b. Abdullah, Abdullah b. Amr and Esmâ bnt. Abu Bakr We analyzed the narrations from. We evaluated the narrations of the aforementioned Companions together with their various narrations, as in the narrations transmitted from Abu Hurayrah.

Keywords: Hadith, Abu Hurayrah, Aisha, Sharafuddin al-Musavi, The Love Of Cats, The Woman Who Tortured Her Cat, Fabrication Of Hadith.

GİRİŞ

Şon yıllarda Kur'an ve sünnetin ilk muhatapları olan sahâbenin daha yoğun ve ağır bir şekilde tenkit edildiği görülmektedir. Özellikle oryantalistler ve Ahmed Emin (ö. 1954), Şerefüddin el-Müsevi (ö. 1957), Ebû Reyre (ö. 1970) gibi bazı araştırmacılar tarafından; Ebû Hureyre (ö. 58/678), Hz. Âişe (ö. 58/678), Abdullah b. Abbâs (ö. 68/687) vb. sahâbilerin dine hizmet, kişisel menfaat, şöhreh ve paraya düşkünlük, mevki-makam, siyâsî çıkar, karın tokluğu gibi gerekçelerle tenkit edildiği ve bu sahâbilerin hadis uydurmaktan geri durmadığı iddia edilmiştir.¹ Sahâbeye yöneltilen eleştiriler, birbirinden oldukça farklı niteliklere sahip şu gruplar tarafından yapılmıştır. Sahâbe, şîa, mutezile ve müsteşrikler² ve bazı araştırmacılar. Ancak bu grupların Ebû Hureyre hakkındaki tenkitlerinin mana, mahiyet ve amaç bakımından birbirinden oldukça farklı olduğu söylenebilir. Söz gelimi Hz. Ömer (ö. 23/644) ve Hz. Âişe gibi sahâbilerin tenkitleri, Ebû Hureyre'nin bazı rivâyetlerindeki hatalarını düzeltmeye yöneliktir. Onlardan hiçbirin eleştirisi, ne Ebû Hureyre'nin

¹ Sahâbeye yöneltilen tenkitler için bk. Mehmet Efendioğlu, *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler Tartışmalar-Gerçekler* (İstanbul: İFAV, 2019), 147-407.

² M. Yaşar Kandemir, "Ebû Hüreyre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/164-167.

ne de onun durumunda olan diğer sahâbilerin adalet ve güvenilirliğini yok etmeyi amaçlamamıştır. Bu yönüyle sahâbenin birbirleri hakkındaki tenkitleri olumlu eleştiri kabilinden olup aynı zamanda hadisin doğru anlaşılması ve nakledilmesi konusunda katkı sağlamaktadır. Ancak yukarıda zikredilen diğer gruplara mensup bazı kimselerin gerek Ebû Hureyre gerekse diğer sahâbiler hakkındaki tenkitlerinin sahâbenin tenkitleriyle aynı durumda olduğunu söylemek hayli zordur. Ancak şîa sınırlı sayıdaki bir kaç sahâbiden ve imamlar üzerinden gelen rivâyetleri kabul ederek diğer sahâbilerin adalet vasıflarını yitirdiklerini ve rivâyetlerinin kabul edilmeyeceğini savunmaktadır.³ Mutezilânın tamamı için söylenemesede Nazzâm (ö. 231/845) gibi alimlerin Ebû Hureyre hakkında bazı tenkitlerinin bulunduğu rivâyet edilmektedir.⁴ Yine müsteşrikler, hem hadislerin hem de hadis rivâyet eden sahâbilerin tamamını bu tenkitlerin hedefine koymaktadırlar. Bir diğer ifadeyle hadisler Hz. Peygamber'in vefatından sonra dinin tamamlanması amacıyla ortaya atılan görüşlerin ona nispet edilmesiyle tedavüle sokulmuş olup hadislerin Hz. Peygamber ile bir ilişkisi bulunmamaktadır.⁵ Aynı şekilde Mûsevî, Ahmed Emin ve Ebû Reyeye gibi kimselerin sahâbe hakkında bazı iddialarda buldukları bilinmektedir.⁶

Bu tenkitlerin merkezinde ve hedefindeki en meşhur isimlerden biri Ebû Hureyre'dir. Ebû Hureyre hakkındaki ilk tenkit, III. asrın başlarında aşırı bir cehmî Bişr b. Gıyas el-Merîsi (ö. 218/833) tarafından Hz. Ömer kaynak gösterilerek yapılmıştır.⁷ Buna göre Hz. Ömer, Ebû Hureyre'yi muhaddislerin en yalancısı addetmektedir. Benzer bir eleştiri Mutezilî Nazzâm tarafından yine Hz. Ömer, ilaveten Osman (ö. 35/656), Ali (ö. 40/661), Âişe ilgili tutularak dile getirilmiştir.⁸ III. asrın başlarından günümüze kadar olan süreçte Ebû Hureyre'ye yönelik benzer ithamlar başkaları tarafından da ortaya atılmıştır. Bu çalışmada bunların detayına girilmeyecektir.⁹

Asıl üzerinde durmak istediğimiz husus, yukarıda bahsedilen konunun bir uzantısı niteliğinde olan "Ebû Hureyre'nin kediler hakkında hadis uydurduğu iddiası" hakkında olacaktır. Bu iddia, Ebû Hureyre hakkında müstakil bir çalışma yapan Lübnan asıllı Şîî müellif Abdülhüseyin Şerefüddin el-Mûsevî

³ Sâlim Ali Behnesâvî, *es-Sünnetü'l-müfterâ aleyhâ* (Kâhire: Dâru'l-Vefâ, 1989), 96.

⁴ Bk. Efendioğlu, *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler*, 173.

⁵ Bk. Ahmet Yücel, *Oryantalistler ve Hadis (Yaklaşımlar - Değerlendirmeler - Literatür)* (İstanbul: İFAV, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013), 35-39.

⁶ Bk. Efendioğlu, *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler*, 195-231.

⁷ Ebû Saïd Osman b. Saïd b. Hâlid ed-Dârimî Osman b. Saïd, *Nakzu Osmân b. Saïd ale'l-Merisiyyi'l-Cehmiyyi'l-anid fime'ftera alellahi mine't-tevhid* (Mektebetü'r-Rüşd, 1418/1998), 2/617; Efendioğlu, *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler*, 173.

⁸ Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dineverî İbn Kuteybe, *Kitabu Te'vili Muhtelifi'l-Hadis* (Kâhire: Mektebetü'l-Mütenebbi, ts.), 72.

⁹ Detaylı bilgi için bk. Efendioğlu, *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler*, 147-233.

tarafından dile getirilmiştir.¹⁰ Müsevî, “Ebû Hureyre” ismiyle yazmış olduğu kitabında Ebû Hureyre’nin kedilere sevgisi sebebiyle, kedisine yiyecek içecek bir şey vermeyip hapseden bir kadının cehenneme girdiğine dair hadisi Hz. Peygamber adına uydurduğunu ve hayali bir rivâyet olduğunu söylemektedir.¹¹ Bununla birlikte Müsevî, Ebû Hureyre’nin yalnız künyesiyle bilindiğini, isminin ve soyunun bilinmediğini, yetim ve cahil olduğunu, karın tokluğuna başkalarına hizmet ettiğini dile getirmektedir.¹² Ancak şu hususun ifade edilmesinde fayda var: Bir şahsın künyesi, nisbesi veya lakabı onun asıl isminin önüne geçebilir. Hatta bu durum bazen asıl ismin unutulmasına da sebep olabilir. Bu durum söz konusu şahsın kimliğinin belirsiz olduğu anlamına gelmemektedir. Ayrıca sahâbe içerisinde künyesi ile meşhur olan ve ismi bir çok kişi tarafından bilinmeyen Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634) gibi kimseler de bulunmaktadır.

Şii Müsevî’nin Ebû Hureyre hakkındaki iddialarının Şia’ya mensup diğer araştırmacıların iddialarıyla paralellik gösterdiği söylenebilir. Şii kelamcı Ebû Cafer el-İskâfî (ö. 240/854), Şii-İmâmiyye’den Fazl b. Şâzân (ö. 260/874) gibi müellifler, Hz. Ömer’in çok hadis rivayet ettiği ve yalan söylediği için Ebû Hureyre’yi uyardığını ve dövdüğünü iddia etmektedirler. Aynı şekilde bu kişiler Ebû Hureyre’nin Hz. Ali’ye lanet okuduğunu, buna karşılık Hz. Alinin de Ebû Hureyre için “Hz. Peygamber adına en fazla yalan söylen kişi” dediğini savunurlar. Bu tenkitler sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Ayetullah Humeynî (ö. 1989), Ebû Hureyre’nin Muaviye’yi desteklediğini ve onun lehine hadis uydurduğunu ileri sürmektedir.¹³

Bu çalışmada Müsevî’nin iddia ettiği gibi gerçekten Ebû Hureyre kediler hakkında hadis uydurmuş mudur? Böyle bir rivâyetin sıhhat durumu nedir? Aynı hadis başka sahâbiler tarafından da rivâyet edilmiş midir? gibi soruların cevabı aranacaktır.

Esasen Ebû Hureyre’nin lehinde ve aleyhinde gerek yurt içinde¹⁴ gerekse yurt dışında¹⁵ muhtelif çalışmalar yapılmıştır. Ancak tespit edebildiğimiz kadarıyla Ebû Hureyre’nin kedi tutkunluğu sebebiyle hadis uydurması iddiasına bazı

¹⁰ Abdülhüseyin Şerefüddin el-Müsevi, *Ebu Hureyre*, 1965, 166.

¹¹ Müsevî, *Ebu Hureyre*, 19, 166.

¹² Müsevî, *Ebu Hureyre*, 18-20.

¹³ Kandemir, “Ebû Hüreyre”, 10/165.

¹⁴ Ebû Hureyre hakkındaki bazı çalışmalar: Nevzat Aşık, “Ebû Hureyre’nin Hadisciliği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi*, (1987), 85-105; Kandemir, “Ebû Hüreyre”; Nevzat Tartı, “Ebû Hureyre’nin Mürselleri Üzerine Bir İnceleme”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/3 (2012), 7-25; Abdulvahap Özsoy, “Ebû Hureyre’ye Yönelik İksârul-Hadis Eleştirisine Farklı Bir Bakış”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (2014), 240-255; Efendioğlu, *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler*.

¹⁵ Arab dünyasında Ebû Hureyre hakkında yapılmış bazı çalışmalar: Muhammed b. Muhammed Ebû Şehbe, *Difâ’ anîs-sünne ve raddü şübehi’l-müsteşrikîn ve’l-küttâbi’l-muâsrîn* (Kâhire: Mektebetü’s-Sünne, 1989); Mustafa Sibâi, *es-Sünne ve mekânnetüha fi’t-teşrii’l-İslâmî* (el-Mektebetü’l-İslâmî-Dâru’l-Varrak, ts.); Muhammed Accâc Hatîb, *Ebû Hureyre Râviyetü’l-İslam* (Kâhire: Mektebetü Vehbe, 1402/1982); Mahmud Ebû Reyve, *Edvâ’ ale’s-sünneti’l-Muhammediyye* (Kâhire: Dâru’l-Mearif, ts.).

çalışmalarda atıf yapılırsa da müstakil bir çalışmaya rastlanmamıştır. Öte yandan kediye işkence eden kadının durumu hakkında Ebû Hureyre'den nakledilen rivayet, temel hadis kaynaklarında Ebû Hureyre dışındaki diğer sahâbîlerden de sahih olarak tahriç edilmiştir. Ne varki bu rivayetler bütüncül bir anlayışla ele alınmadığından sadece Ebu Hureyre'den nakledilmiş izlenimi uyandırılmakta ve Ebû Hureyre'nin hadis uydurduğu ileri sürülmektedir. Bu sebeple temel hadis kaynaklarında bulunmasına rağmen parçacı ve önyargılı bir yaklaşımla ele alınan ve bağlamından koparılan konuların ele alınması ve bu gibi konular hakkında çalışmalar yapılması önem arz etmektedir.

Aşağıda öncelikle kedi ilgili Ebû Hureyre senediyle gelen rivâyetler üzerinde durulacak, onun tarikiyle gelen ve temel hadis kaynaklarında yer alan senedler ve bu senedlerde yer alan râvilerin güvenilirlik durumları metinleriyle birlikte ele alınacaktır. Ardından konuyla ilgili diğer sahâbîlerden gelen rivâyetler üzerinde durulacaktır. Senedlerde zikredilen râvilerden sika oldukları belirtilenler için rical kitaplarındaki yerlerine atıfta bulunulacak, gerek duyulması durumunda ise hakkındaki değerlendirmeler metin içinde verilecektir. Tenkit edilen ve kusurlu oldukları belirtilen râvilerin durumlarına özellikle metin içerisinde değinilecektir. İlk geçtiği yerde cerh ve tadil durumuna işaret edilen râvilerle ilgili bilgilere yeniden referansta bulunulmayacaktır. Böylece senedlerin sıhhat durumu hakkında bir kanaate varılacak ve senedlere verdiğimiz numaralar yardımıyla bu durum ifade edilerek bir sonuca ulaşılabilecektir.

1 EBÛ HUREYRE'DEN GELEN RİVÂYET

Kedisine eziyet etmesi sebebiyle bir kadının cehenneme gitmesi ile ilgili Ebû Hureyre'den nakledilen *Müslim*'deki bir rivâyet şöyle:

(...) قال رسول الله صلى الله عليه وسلم دخلت امرأة النار من جراء هرة لها، أو هر ربطتها فلا هي أطعمتها ولا هي أرسلتها ترمم من خشاش الأرض حتى ماتت هزلاً.

“Hz. Peygamber buyurdu ki, bir kadın dişi veya erkek kedisi sebebiyle cehenneme girdi. Bu kadın kediyi bağladı da ona ne yiyecek verdi ne de yerin haşerâtından yememesine müsaade etti. Sonunda kedi zayıflıktan öldü.”¹⁶

Müslim (ö. 261/875) bu rivâyeti, Hz. Peygamber→Ebû Hureyre→Hemmâm b. Münebbih→Ma'mer→Abdurrezzak→Muhammed b. Râfi' senediyle rivâyet etmiştir.¹⁷

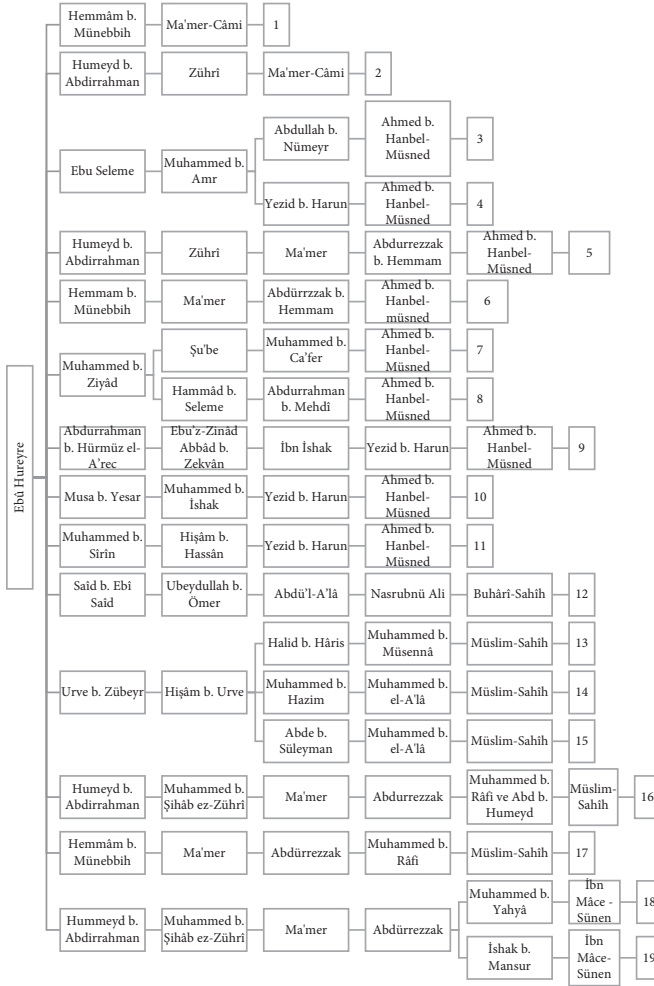
Ebû Hureyre'den gelen bu rivâyet, Ma'mer b. Râşid'in (ö. 153/770) *Câmi*'si,¹⁸

¹⁶ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmiu's-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kâhire: İsâ'l-Bâbî'l-Halebî ve Şürakâ, 1374), Birr, 135.

¹⁷ Müslim, *Müslim*, Birr, 135.

¹⁸ Ma'mer b. Raşid, *el-Câmi*, thk. Habiburrahman el-A'zamî (Beyrût: el-Mektebetü'l-İslâmi, 1403/1983), 11/284.

Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'i,¹⁹ Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim'in *Sahihleri*,²⁰ İbn Mâce'nin (ö. 273/887) *Sünen*'i²¹ gibi birçok kaynakta merfu olarak nakledilmektedir. Bu kaynaklarda Ebû Hureyre'den tahrir edilen hadisin Hz. Peygamber'den sonraki râvileri ve senedleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

1. Ebû Hureyre'den nakledilen rivâyetlerin sened tablosu

¹⁹ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1401), 12/509, 13/87, 13/521, 15/549, 16/78, 16/157, 16/300, 16/344.

²⁰ Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahih*, thk. Mustafa Dîb el-Boga (Dımaşk: Dâru İbn Kesîr/Dâru'l-Yemâme, 1414), Bed'ül-Halk, 16; Müslim, Selâm, 152, Birr, 135, Tevbe, 25.

²¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvîni İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Dâru İhyai'l-Kütübî'l-Arabi, ts.), Zühd, 30.

Bu tablodaki senedlerde geçen râvilerin güvenilirlikleri ve isnadların sıhhati üzerinde kısaca durulacak, yukarıda ifade edildiği gibi güvenilir olduğu söylenen râvinin yalnızca kaynaklardaki yerlerine dipnotlarda işaret edilecektir. Sened sayılarının, buna bağlı olarak da râvilerin fazla olması sebebiyle münekkitlerin râviler hakkındaki görüşlerine detaylı olarak girilmeyecektir.

Mamer b. Râşid'in *Camiinde*²² geçen 1 ve 2 numaralı senedlerde geçen râvilerin güvenilir, senedlerin ise sahih olduğu söylenebilir.²³ 3 ve 11 arası tarikler Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer almaktadır.²⁴ 3 ve 4 numaralı rivâyetlerde Muhammed b. Amr (ö. 144/761) dışındaki râvileri sikadır.²⁵ Muhammed b. Amr bazı muhaddisler tarafından sika olarak değerlendirilsede bazılarınca hıfzından dolayı tenkit edilmiştir.²⁶ İbn Hacer (ö. 852/1449) onun için sadûk ifadesini kullanmış bununla birlikte hatalarının olduğunu söylemiştir.²⁷ Bu sebeple Şuayb el-Arnaût (ö. 2016) ve ekibi hadis için sahih ancak Muhammed b. Amr'ın geçtiği isnadlar için hasen hükmü vermişlerdir.²⁸ 5 ve 6 numaralı sendedeki râviler sikadır. Önceki senedlerde diğer râvilerin kaynaklarına işaret edildiği için burada tekrar atıfta bulunulmadı. Abdurrezzak b. Hemmam (ö. 211/826) sika, hâfız ve meşhur musanniftir. Ancak ömrünün sonlarına doğru hâfızasının zayıfladığı belirtilir ve onun teşeyyü yönüne işaret edilir.²⁹ 7 ve 8 numaralı senedler sahih, râvileri güvenilirlerdir.³⁰ Ahmed b. Hanbel'in Yezid b. Harun (ö. 206/821) vasıtasıyla rivâyet ettiği 9, 10 ve 11 numaralı senedlerde yer alan İbn İshak (ö. 151/768) dışındaki râviler

²² Ma'mer b. Raşid, *el-Câmi*, 11/284.

²³ Hemmam b. Münebbih için bk. Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Müri en-Nevevi, *Tehzibü'l-esmâ ve'l-lügât* (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 2/139; Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osmân Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1405), 5/311; Ebû'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalâni İbn Hacer, *Tehzibü't-tehzib*, thk. İbrahim ez-Zeybek, Adil Mürşid (Müessesetü'r-Risâle, 1995), 11/67; Mamer b. Raşid için bk. en-Nevevi, *Tehzibü'l-esmâ*, 2/107; Zührî için bk. Ebû'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh İclî, *es-Sikât*, thk. Abdülâlim Abdülâzim (Medine: Mektebetü'd-Dâr, 1405), 2/253; Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdris er-Râzi İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil* (Beirut: Dâru İhyâ'it-Türâsü'l-Arabî, 1952), 8/74-77; Zehebî, *Siyer*, 5/326; Ebû'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalâni İbn Hacer, *Takribü't-tehzib*, thk. Muhammed Avvâme (Suriye: Dâru'r-Reşid, 1406), 506; Ma'mer b. Raşid, *el-Câmi*, 11/284; Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmam b. Nâfi' es-San'âni el-Himyeri Abdurrezzâk, *Musannef*, thk. Habîburrahman el-A'zamî (Beirut: el-Meclisü'l-İlmi, 1403).

²⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 12/510, 13/87, 521, 15/549, 16/78, 300, 344.

²⁵ Ebu Seleme Abdullah b. Abdurrahman b. Avf için bk. İclî, *Marifetü's-Sikât*, 2/405; İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 5/93-94; İbn Hacer, *Tehzib*, 12/115-116; Abdullah b. Nümeys için bk. İclî, *Marifetü's-Sikât*, 2/64; İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 5/186; Yezid b. Harun el-Vâsiti için bk. İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 9/295.

²⁶ İbn Hacer, *Tehzib*, 9/376.

²⁷ İbn Hacer, *Takrib*, 499.

²⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 12/510 (1. dipnot).

²⁹ Abdurrezzak b. Hemmam için bk. İbn Hacer, *Takrib*, 354.

³⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/549; Muhammed b. Ziyad el-Kureşî için bk. İbn Hacer, *Tehzib*, 9/170; İbn Hacer, *Takrib*, 266; Muhammed b. Cafer (Gunder) için bk. İbn Hacer, *Takrib*, 472; Hammâd b. Seleme için bk. İclî, *Marifetü's-Sikât*, 1/319; İbn Hacer, *Takrib*, 178; Abdurrahman b. Mehdî için bk. İbn Hacer, *Takrib*, 351.

sikadır.³¹ Esasen İbn İshak'ın sika olduğunu söyleyenler bulunmaktadır. Bununla birlikte bazı münekkitler tarafından ise eleştirilmişlerdir.³²

Tabloda 12-17 numaralar arasında yer alan tarikler Buhârî ve Müslime'e aittir. Bu sebeple onlara göre bu tariklerde geçen râvilerin güvenilir, isnadların sahih olduğu söylenebilir. Bununla birlikte önceki senedlerde durumuna işaret edilmeyen râvilerin hadis rivâyeti konusundaki ehliyetleriyle ilgili bilgiler için kaynaklardaki yerlerine atıfta bulunulacaktır.

Buhârî'de yer alan³³ 12 numaralı seneddeki râviler sikadır.³⁴ Müslim'in Urve b. Zübeyr (ö. 94/713) tarikiyle rivâyet ettiği³⁵ 13, 14, ve 15 numaralı senedlerde bulunan râviler aynı şekilde güvenilirdir.³⁶ Müslim'de yer alan 16 ve 17 numaralı senedlerdeki râvilerin birçoğuna önceki tarikler sebebiyle işaret edildi. 16 ve 17 numaralı senedlerde zikredilen Muhammed b. Râfi (ö. 245/ 859) ve Abd b. Humeyd de (ö. 249/863) güvenilir râvilerdir.³⁷

İbn Mâce yer alan³⁸ 18 ve 19 numaralı senedlerdeki birçok râviye 1, 2, 5 ve 6 numaralı tariklerde işaret edildi. Bu iki senedde yer alan Muhammed b. Yahya (ö. 258/871) ve İshak b. Mansur (ö. 251/865) ise güvenilir iki râvidir.³⁹

Kaynaklardaki bilgiler göre yukarıdaki tabloda geçen râvilerin neredeyse tamamına yakınının güvenilirdir olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla

³¹ Abdurrahman b. Hüzmü el-Arec için bk. İclî, *Marifetü's-Sikât*, 2/89; İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 5/297; Yezid b. Harun el-Vâsti için bk. İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 9/295; Musa b. Yesâr için bk. Cemalüddin Ebü'l-Haccâc Yusuf b. Abdîrrahmân Mizzî, *Tehzibü'l-kemâl fi esmâ'ir-ricâl*, thk. Beşşar Avvâd Maruf (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1992), 29/168; Abbâd (Abdullah) b. Zekvân için bk. İclî, *Marifetü's-Sikât*, 2/26; İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 5/49; İbn Hacer, *Tehzib*, 5/203-205; Muhammed b. Sîrîn için bk. İbn Hacer, *Takrib*, 483; Hişâm b. Hassân için bk. İbn Hacer, *Takrib*, 572.

³² Muhammed b. İshak için bk. Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân Zehebî, *Tezkiretül-huffâz* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1419), 1/130.

³³ Buhârî, *Buhârî*, Bedü'l-Halk, 16.

³⁴ Saïd b. Ebî Saïd el-Makburî için bk. İclî, *Marifetü's-Sikât*, 1/399; Ubeydullah b. Ömer el-Adevî için bk. Zehebî, *Siyer*, 6/304-307; Abdu'l-Alâ es-Sâmî için bk. İclî, *Marifetü's-Sikât*, 2/68; Nasrubnu Ali için bk. İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 8/471; Zehebî, *Siyer*, 12/133.

³⁵ Müslim, *Müslim*, Selam, 152, Birr, 135, 143, Tevbe, 25.

³⁶ Urve b. Zübeyr için bk. İclî, *Marifetü's-Sikât*, 2/133; İbn Hacer, *Tehzib*, 7/180; İbn Hacer, *Takrib*, 389; Hişâm b. Urve için bk. İclî, *Marifetü's-Sikât*, 2/332; İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 9/64; İbn Hacer, *Takrib*, 573; Hâlid b. el-Hâris için bk. İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 3/325; İbn Hacer, *Takrib*, 187; Muhammed b. Müsennâ için bk. Muhammed b. Hibban b. Ahmed b. Ebi Hatim el-Bustî İbn Hibbân, *es-Sikât*, thk. es-Seyyid Şerefüddin Ahmed (Dâru'l-Fikr, 1975), 9/111; Zehebî, *Siyer*, 2/72; İbn Hacer, *Takrib*, 505; Muhammed b. Hâzım için bk. İclî, *Marifetü's-Sikât*, 2/236; İbn Hacer, *Tehzib*, 9/137; İbn Hacer, *Takrib*, 475; Muhammed b. el-Alâ için bk. Zehebî, *Tezkire*, 2/62; Abde b. süleyman için bk. İclî, *Marifetü's-Sikât*, 2/108; İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 6/89; İbn Hacer, *Takrib*, 369.

³⁷ Muhammed b. Râfi için bk. İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/102; Zehebî, *Tezkire*, 2/72; İbn Hacer, *Tehzib*, 9/160; Abd b. Humeyd için bk. Zehebî, *Siyer*, 12/235; Zehebî, *Tezkire*, 2/89; İbn Hacer, *Tehzib*, 6/455.

³⁸ İbn Mâce, *İbn Mâce*, Zühd, 30.

³⁹ Muhammed b. Yahya için bk. Zehebî, *Siyer*, 12/273; İbn Hacer, *Tehzib*, 9/511; İbn Hacer, *Takrib*, 512; İshak b. Mansur için bk. İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 2/234; İbn Hacer, *Tehzib*, 1/249.

bazı râvilerin kusurları sebebiyle bazı senedler hasen olsa bile isnadların çoğunluğunun sahih olduğu söylenebilir.

Ebû Hureyre'den gelen rivâyetlerin tarikleri elbette bunlarla sınırlı değildir. Burada temel hadis kaynaklarındaki senedlerin bir kısmı zikredilmiştir. Görüldüğü gibi Ebû Hureyre'den nakledilen rivâyet birçok senedle ve ehline bilindiği üzere hadis ilminde meşhur alim ve muhaddisler tarafından nakledilmiştir.

Ebû Hureyre'den nakledilen rivâyetlerin kaynaklardaki metinlerine baktığı zaman çok az lafız farklarının olduğu görülecektir. Rivâyetlerin büyük çoğunluğunda “تَأْكُلُ مِنْ خَشَاشِ الْأَرْضِ”⁴⁰ ifadesi yer alırken bazılarında ise “تَأْكُلُ” lafzının yerine “تَرْمِمُ”⁴³, “تَقْضِمُ”⁴², “تَقْضِمُ”⁴¹, “تَرْمِمُ”⁴⁴ lafızları kullanılmıştır. Rivâyetlerin yine bir kısmında kedinin zayıflıktan öldüğü “حتى ماتت هزلاً” ifadesi ile bildirilirken⁴⁵ diğer bir kısmında bu ifadeler yer almaz.⁴⁶ Bu farklar da manayı etkileyecek nitelikte değildir. Hadisin metninde geçen “خَشَاشِ الْأَرْضِ” ifadesi ile kedilerin beslenebileceği fare ve diğer canlılar kastedilmektedir.⁴⁷ Bazı rivâyetlerde “(من خَشِيشِ الْأَرْضِ أَوْ خَشَاشِ الْأَرْضِ)” şeklinde râvilerin tereddütlerini yansıtan biçimleri yer almaktadır. Ancak “خَشِيشِ” kelimesinin manasında “خَشَاشِ” kelimesinde olduğu gibi haşerât manasına geldiği ifade edilmiştir.⁴⁸

Ebû Hureyre'den gelen rivâyet ile ilgili şu hususu da ifade etmek gerekir. Her ne kadar kediye eziyet edilmesi konusundaki bu rivâyet, Ebû Hureyre'den müstakil olarak nakledilse de diğer sahâbilerden güneş tutulmasıyla alakalı rivâyetlerin bir parçası olduğu görülmektedir. Bu rivâyetler üzerinde daha sonra durulacaktır.

2. HZ. ÂİŞE'NİN EBÛ HUREYRE'Yİ İLGİLİ RİVÂYET KAPSAMINDA UYARMASI

Hiz. Âişe'nin başta Ebû Hureyre olmak üzere bazı sahâbiler hakkında düzeltme, uyarı ve ikazları bilinmektedir. Onun sahâbeyle ilgili düzeltmelerini Zerkeşi (ö. 794/1392), *el-İcâbe*⁴⁹ isimli eserinde toplamıştır. Bu eserde Hz.

⁴⁰ Ma'mer b. Raşid, *el-Câmi*, 11/284.

⁴¹ Müslim, *Müslim*, Birr, 135.

⁴² Ma'mer b. Raşid, *el-Câmi*, 11/284.

⁴³ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1424), 8/24.

⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/521.

⁴⁵ Ma'mer b. Raşid, *el-Câmi*, 11/284.

⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 12/509.

⁴⁷ Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed el-Hattâbî, *A'lâmü'l-Hadis*, thk. Muhammed b. Sa'd b. Abdurrahman (Mekke: Câmiatü Ümmi'l-Kurâ (Merkezü'l-Buhûsü'l-İlmiyye ve İhyâü't-Türâsü'l-İslâmî), 1409/1988), 3/1574.

⁴⁸ Ebû Muhammed Bedrüddin Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed Aynî, *Umdetü'l-Kâri fi Şerhi Sahihi'l-Buhari* (Kahire: İdaretü't-Tıbaatü'l-Müniriyye, ts.), 5/300.

⁴⁹ Ebû Abdillâh Bedrüddin Muhammed b. Abdillâh Zerkeşi, *el-İcâbe lima's-tedraket Âişe alâ's-Sahâbe*,

Âişe Ebû Hureyre'nin on bir rivâyeti ile ilgili tenkit, düzeltme ve uyarı kabildinden müdahalesi bulunmaktadır.⁵⁰ Bu tenkit konusu olan rivâyetlerden biri de araştırma konumuz olan kediye eziyet eden bir kadının cehenneme girmesiyle alakalı rivâyettir.⁵¹ Mûsevî, bu rivâyetin hayal ürünü ve uydurma olduğunu iddia ederken aynı zamanda Hz. Âişe'nin bu rivâyet bağlamında Ebû Hureyre'ye yönelik tavrını, kendi görüşünü desteklemek için delil olarak kullanmaktadır.⁵² Ancak Hz. Âişe'nin bu rivâyet kapsamında Ebû Hureyre'ye yönelik tenkidi Mûsevî'nin görüşünü destekleyecek nitelikte değildir. Zira Hz. Âişe, Ebû Hureyre'ye itiraz ederken Hz. Peygamber'in böyle bir sözünün olmadığını söylememektedir. Onun itirazı kediye eziyet edip cehenneme girecek kadının müslüman değil, kâfir olduğuna yöneliktir. Anlaşılan o ki bazı rivâyetlerde geçtiği üzere kadının Benî İsrail'den olduğuna⁵³ dikkat çekmek için yapmaktadır. Bu da Hz. Âişe'nin bahsi geçen rivâyeti reddettiği anlamında olmayıp aksine bu rivâyeti kabul ettiğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Diğer bir ifadeyle Hz. Âişe'nin söz konusu rivâyet kapsamındaki yaklaşımı Mûsevî'nin görüşünün aleyhine bir delil değeri taşımaktadır. Biz burada Hz. Âişe'nin Ebû Hureyre'ye yönelik söylediği sözü sened ve metin açısından biraz daha detaylandırmak istiyoruz.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Hz. Âişe'nin Ebû Hureyre'ye yönelik eleştirisinden bahseden rivâyetin ilk geçtiği kaynak Ebû Dâvud et-Tayâlisî'nin (ö. 204/819) *Müsned*'idir.⁵⁴ Daha sonrada Ahmed b. Hanbel, Tayâlisî vasıtasıyla bu hadisi *Müsned*'e almıştır.⁵⁵ Hz. Âişe'ye nispet edilen rivâyet şu şekilde: عَنْ عَلْقَمَةَ، قَالَ: كُنَّا عِنْدَ عَائِشَةَ، فَدَخَلَ عَلَيْهَا أَبُو هُرَيْرَةَ، فَقَالَتْ: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ، أَنْتَ الَّذِي تَحْدُثُ أَنَّ امْرَأَةً عَذِبَتْ فِي هَرَّةٍ لَهَا، رِبَطَتَهَا لَمْ تَطْعَمَهَا وَلَمْ تَسْقِهَا، فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: سَمِعْتَهُ مِنْهُ، يَعْنِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ عَائِشَةُ: أَنْتَ دَرِي مَا كَانَتْ الْمَرْأَةُ؟ قَالَ: لَا، قَالَتْ: إِنَّ الْمَرْأَةَ مَعَ مَا فَعَلْتَ كَانَتْ كَافِرَةً، إِنَّ الْمُؤْمِنَ أَكْرَمَ عَلَى اللَّهِ مِنْ أَنْ يَعْذِبَهُ فِي هَرَّةٍ، فَإِذَا حَدَّثْتَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَانظُرْ كَيْفَ تَحْدُثُ.

(...) Alkame dedi ki, Âişe'nin yanında idik. Bu sırada Ebû Hureyre geldi. Âişe "Ya Eba Hureyre! Sen kedisini hapsedip yiyecek ve içecek vermeyen kadının kedisi sebebiyle azaba uğradığını rivâyet ediyormuşsun" dedi. Buna karşılık Ebû Hureyre, "Ben bu sözü Hz. Peygamber'den dinledim" dedi. Bunun üzerine Âişe "Peki, bu kadının kim olduğunu biliyor musun?" dedi. O da "hayır" cevabını verdi. Âişe "Bunu yapan kadın kâfir idi. Bir mümin, kedisi sebebiyle ona azab

thk. Rifat Fevzi Abdümtalib (Kâhire: Mektebetü'l-Hâneci, 1421).

⁵⁰ Zerkeşi, *el-İcâbe*, 102-119.

⁵¹ Zerkeşi, *el-İcâbe*, 107-108.

⁵² Mûsevî, *Ebu Hureyre*, 19, 166.

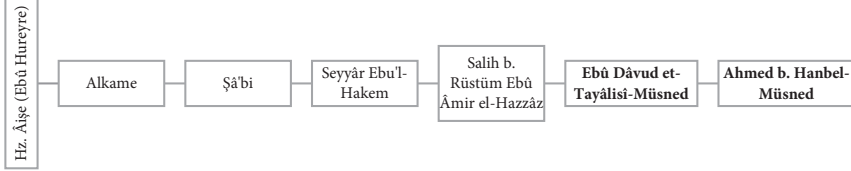
⁵³ Müslim, *Müslim*, Küsûf, 9.

⁵⁴ Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, thk. Muhammed b. Abdî'l-Muhsin et-Türki (Mısır: Dâru Hicr, 1419), 3/28.

⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 16/424.

etmekten Allah katında daha değerlidir. Resulullah'tan rivâyette bulunduğun zaman nasıl rivâyete ettiğine bak!" dedi.⁵⁶

Bu rivâyetin senedi şu şekilde:

2. Hz. Âişe'nin Ebû Hureyre'ye yönelttiği tenkidin yer aldığı rivâyetin sened tablosu

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi Tayâlisî bu rivâyeti, Hz. Âişe (Ebû Hureyre)→Alkame→Şa'bi→Seyyâr Ebü'l-Hakem→Salih b. Rüstüm Ebü Âmir el-Hazzâz senediyle Müsned'ine almıştır.

Ahmed b. Hanbel ise Hz. Âişe'ye nispet edilen bu rivâyeti aynı senedle eserine kaydetmiştir.⁵⁷ Tespit edebildiğimiz kadarıyla Tayâlisî'nin yukarıdaki senedi dışında bu rivâyetin başka senedi bulunmamaktadır. Bir diğer ifadeyle Hz. Âişe ile Ebû Hureyre arasındaki gerçekleşen diyalogu nakleden tek kişi Alkame'dir (ö. 62/682). Diğer râviler arasındaki durum da Alkame'den farklı değildir. Bu yönüyle Hz. Âişe'nin tepkisini ifade eden rivâyetin sened veya râvi sayısı bakımından garib⁵⁸ bir rivâyet olduğu söylenebilir.

Senedle ilgili üzerinde durulması gereken hususlardan biri de şudur: Senedde adı geçen Alkame,⁵⁹ Şa'bi⁶⁰ (ö. 104/722) ve Seyyâr⁶¹ (ö. 122/739) güvenilir (sika) olarak görülsede Tayâlisî'nin hocası Salih b. Rüstüm (ö. 152/769) bazı yönleriyle tenkit edilmiştir. Onu, İbn Maîn (ö. 233/848) zayıf olarak değerlendirmiş, Ebû Hâtim (ö. 277/890) hadislerinin yazılabileceğini ancak ihticac edilemeyeceğini söylemiş, Dârekutnî (ö. 385/995) "leyse bi'l-kavî" ifadesiyle onun zayıflığına dikkat çekmiştir.⁶² İbn Hacer ise onun "sadûk" olmakla birlikte hatalarının çok olduğunu belirtmiştir.⁶³ Bu eleştirilerle birlikte onu tezkiye eden münekkitler de bulunmaktadır.⁶⁴ Ahmed b.

⁵⁶ Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/28.

⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 16/424.

⁵⁸ Hadis ilminde garib kavramı, senedin bir veya birkaç yerinde râvi sayısı bire düşen hadis anlamında kullanılmaktadır. Bk. Abdullah Aydın, *Hadis İstihlaları Sözlüğü* (İstanbul: İFAV, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2011), 85.

⁵⁹ Zehebî, *Siyer*, 4/53; İbn Hacer, *Tehzib*, 7/276; İbn Hacer, *Takrib*, 397.

⁶⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/185; İbn Hacer, *Tehzib*, 5/67.

⁶¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6/421; İbn Hacer, *Tehzib*, 4/291.

⁶² İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 4/403.

⁶³ İbn Hacer, *Takrib*, 272.

⁶⁴ Zehebî, *Siyer*, 7/28.

Hanbel onun için “sâlihu’l-hadis”, İclî (ö. 261/875) “câizü’l-hadis”, İbn Adî (ö. 365/976) “azîzü’l-hadis”, Âmir b. Salih, Ebû Bekir el-Bezzâr (ö. 292/905) ve Muhammed b. Vaddâh (ö. 287/900) “sika” ifadesini kullanmış, İbn Hibbân (ö. 354/965) ise onu *es-Sikat*’ında zikretmiştir.⁶⁵ Yahya b. Saîd el-Kattân (ö. 198/813), onu “lâ be’sa bih” ifadesi ile değerlendirmiş ve onun rivâyetlerinde ciddi bir zayıflığın olmadığını dile getirmiştir. Ebû Dâvud et-Tayâlisî ise hocasının “sika” olduğunu söylemiştir.⁶⁶

Münekkitlerin bu değerlendirmelerinden hareketle Salih b. Rüstüm’ün zabtıyla ilgili bazı kusurlarının olduğu anlaşılmaktadır. Bu kusurların da onu sahih hadisin râvilerinin derecesinden bir alt dereceye düşürdüğü söylenebilir. Bununla birlikte rivâyetlerinin tamamı metruk addedilebilecek nitelikte değildir. Salih b. Rüstüm’ün bu durumu sebebiyle Ahmed b. Hanbel’in *Müsneđ*’ini tahkik eden Şuayb el-Arnaût ve ekibi yukarıdaki rivâyet için hasen hükmünü⁶⁷ uygun görmüşlerdir. Ancak *Minhatü’l-allâm fi şerhi Bülûğu’l-Meram* yazarı Abdullah b. Salih el-Fevzân, Salih b. Rüstüm’ün kusurları sebebiyle aynı hadis için zayıf demektedir.⁶⁸ Sonuç itibarıyla Hz. Âişe’nin kediye eziyet eden kadının cehenneme gideceğini bildiren hadisten dolayı Ebû Hureyre hakkındaki tenkidi hadis rivâyet kriterleri bakımından sahih değildir. En iyi ihtimalle bu rivâyet hasen olarak kabul edilebilir.

Hz. Âişe’nin tenkidi kapsamında üzerinde durulması gereken hususlardan biri de yukarıda işaret edildiği üzere kadının kimliği ve dinidir. Rivâyette bahsedilen kadının kimliğiyle ilgili *Müslim*’deki bir rivâyete göre İsrailoğullarından olduğu yine Müslim’in başka bir rivâyetine göre Himyerî kabilesine mensup siyahî ve uzun boylu olduğu ifade edilmektedir.⁶⁹ Kadının ismiyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadığını belirten İbn Hacer onun hem İsrailoğullarına hem de Himyerî kabilesine nispet edilmesi arasında bir çelişki bulunmadığını söyler. Zira Himyerî kabilesine mensup bir grup Yahudilere dahil olmuşlardır. Bu sebeple kadın bazen dinine bazen de kabilesine nispet edilmiştir.⁷⁰

Hadiste işaret edilen kadının dini konusunda da ulema ihtilaf etmiştir. İlk olarak Hz. Âişe, Ebû Hureyre’ye söz konusu rivâyette bahsedilen kadının kâfir olduğunu söylemiştir. Beyhakî gibi bazı alimler Hz. Âişe’nin bu sözünden hareketle kadının kâfir olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak bazıları ise

⁶⁵ İbn Hibbân, *es-Sikat*, 6/457.

⁶⁶ Salih b. Rüstüm için bk. İbn Hacer, *Tehzib*, 4/391.

⁶⁷ Bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsneđ*, 16/424 birinci dipnot.

⁶⁸ Abdullah b. Salih el-Fevzân, *Minhatü’l-allâm fi şerhi Bülûğu’l-Meram* (el-Memleketü’l-Arabiyyetü’s-Suûdiyye: ed-Demmâm: Dâru İbni’l-Cevzi, 1427), 8/208 ikinci dipnot.

⁶⁹ Müslim, *Müslim*, Kûsûf, 9.

⁷⁰ Ebü’l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Fethu’l-bâri bi-şerhi Sahihi’l-Buhâri*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1379), 6/357.

bu kadının hem müslüman hem de kâfir olma ihtimalinin olduğunu öne sürmüşlerdir. Örneğin Kâdî İyâz (ö. 544/1149), kadının kâfir veya müslüman olma ihtimalinden bahsetmiş ve küfrü sebebiyle azap göreceğini, kediye kötü davranmasının sebebiyle de azabının artacağını belirtmiştir. Eğer kadın müslüman ise büyük günahlardan kaçınması durumunda bu günahlarının bağışlanacağını bildirmiştir.⁷¹ Nevevî (ö. 676/1277), Kâdî İyâz'ın görüşüne atıfta bulunduktan sonra kadının Müslüman olduğunu söylemiş ve Kâdî İyâz'ın görüşünün doğru olmadığını, hadisin zahirinden anlaşılan ve doğru mananın bu şekilde olduğunu savunmuştur. Ayrıca kadının sürekli eziyet etmesinden dolayı da bu günahın küçük değil büyük günahlardan olduğunu beyan etmiştir.⁷² Ebu'l-Abbas el-Kurtubî (ö. 656/1258), kadının kâfir mi değil mi konusunda her iki ihtimalin mümkün olduğunu söylemiştir. Münâvî (ö. 1031/1622),⁷³ kadının müslüman olma ihtimali ile ilgili Nevevî ve Kurtubî'nin görüşlerini zikrettikten sonra bunların sanki hiçbir bilgiye sahip olmadıklarını garipseyerek ifade etmiş ve sonra da Hz. Âişe'den gelen rivâyeti vermiştir.⁷⁴

Sonuç olarak Hz. Âişe'nin Ebû Hureyre'ye yönelik uyarısı, hadisin biz-zat kendisine değil, hadiste bahsedilen kadının dinine yöneliktir. Ona göre rivâyette bahsedilen kadın Müslüman değil, kâfirdir. Zira Müslüman Allah katında çok değerli olup kediye eziyet etme gibi sebeplerden ona azap etmez. Sonraki ulemâdan Hz. Âişe'nin görüşüne katılanlar olduğu gibi ondan farklı düşünenler de olmuştur. Hz. Âişe'den farklı düşünenler ya onun itirazıyla ilgi rivâyeti görmemişler ya da es-San'ânî'nin belirttiği gibi Hz. Âişe'nin ichtihadı⁷⁵ olarak değerlendiren buna katılmamışlardır.

3. DİĞER SAHÂBÎLERDEN GELEN RİVÂYETLER

Kediye azap eden kadının cehenneme gireceğiyle ilgili Ebû Hureyre'den nakledilen rivâyet, onun dışında Abdullah b. Ömer (ö. 73/693), Câbir b. Abdullah (ö. 78/697), ve Abdullah b. Amr b. el-Âs (ö. 65/684) ve Esmâ bnt. Ebî Bekr'den (ö. 73/692) de rivâyet edilmiştir. Bu durum el-Müsevî'nin “bu hadisi Ebû Hureyre uydurmuştur” iddiasının asılsız olduğunu ve gerçeği

⁷¹ Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî Kâdî İyâz, *İkmâlül-mu'lim bi-fevâidi Müslim* (Mısır: Dâru'l-Vefâ, 1419/1998), 3/344.

⁷² Ebû Zekeriyâ Muhyiddin b. Şeref Nevevî, *el-Minhac fi şerhi Sahihi Müslim b. Haccac* (Beyrût: Dâru İhyâit-Turasi'l-Arabî, 1392), 14/240-241; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 6/357-358.

⁷³ Münâvî hakkında detaylı bilgi için bk. Merve Şişman, “Münâvî'nin Feyzü'l-Kadir Şerhinde Kullanmış Olduğu Nüshalar ve Asıl Kaynağa Ulaşma Gayreti”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2022), 85-99.

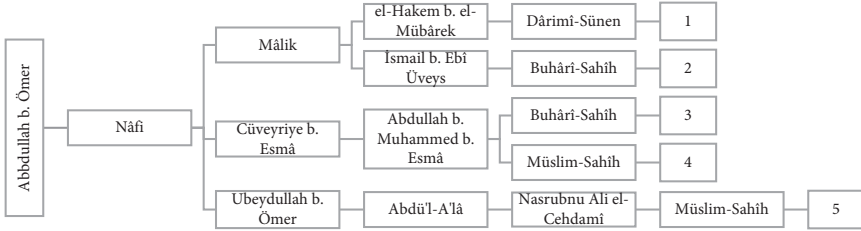
⁷⁴ Zeynüddin Muhammed Abdür-rauf b. Taclarifin b. Ali el-Münâvî, *Feyzü'l-Kadir Şerhu'l-Câmii's-Sağîr* (Mısır: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1356), 3/522.

⁷⁵ Ebû İbrâhim İzzeddin Muhammed b. İsmail Emir es-San'ânî, *et-Tenvîr şerhu'l-Câmii's-sağîr* (Riyâd: Mektebetü Dâri's-Selâm, 1432/2011), 6/90-91.

yanıttmadığını ortaya koymaktadır. Bu kısımda yukarıda isimleri zikredilen sahâbîlerden gelen hadisler üzerinde durulacaktır.

3.1. Abdullah b. Ömer

Abdullah b. Ömer'in merfu olarak rivâyet ettiği hadis başta Buhâri ve Müslim olmak üzere birçok kaynakta geçmektedir.⁷⁶ Hem Buhâri hem de Müslim'in aynı senetle rivâyet ettikleri hadis şu şekildedir: Resûlüllah (s.a.s.): "Bir kadın bir kedi sebebiyle azap olunmuştur. Kediye ölünceye kadar hapsedmiş ve onun sebebiyle cehenneme girmiştir. Onu hapsedtiği müddetçe ne doyummuş, sulamış, ne de yerin haşerâtından yemesine müsaade etmiştir." buyurmuşlar. Abdullah b. Ömer'den gelen rivâyetlerin metinleri arasında manaya etki edecek bir farklılık bulunmamaktadır. İbn Ömer'in rivâyeti de Ebû Hureyre'de olduğu gibi sadece kediye işkence eden kadının cehennemde azap görmesinden bahsetmektedir. Ancak aşağıda üzerinde durulacağı gibi Câbir, Esmâ ve Abdullah b. Amr'ın rivâyetlerinde küsûf namazından bahseden rivâyetin bir parçası olarak geçmektedir. Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilen hadisin bazı senedleri şöyle:

3. Abdullah b. Ömer'den nakledilen rivâyetlerin sened tablosu

Yukarıdaki tabloda *Sahihayn*'da ismi geçen râvilerin Buhâri ve Müslim'e göre güvenilir oldukları söylenebilir. Buhâri, bu hadisi en sahih sened (esahhu'l-esânîd) olarak nitelendirdiği *Mâlik*→*Nâfi*'→*İbn Ömer* kanalıyla nakletmiştir. Tâbiîn tabakasına mensup Nâfi' Mevlâ İbn Ömer (ö. 117/735) meşhur, sika râvilerden biridir.⁷⁷ Aynı şekilde İmâm Mâlik (ö. 179/795) hâfız, fakihü'l-ümme, şeyhu'l-İslam, imâmu dâru'l-hicre olarak nitelendirilmiştir.⁷⁸

⁷⁶ Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân ed-Dârimî, *es-Sünen*, thk. Hüseyin Selim Esedü'd-Dârânî (Dâru'l-Muğni, 1412/2000), Rikâk, 1205; Buhâri, *Musâkât*, 10, *Bedü'l-Halk*, 16, *Enbiyâ*, 52; Müslim, *Selâm*, 151, *Birr ve's-Silâ ve'l-Âdâb*, 133, 134; Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Ebi Hâtim el-Bustî İbn Hibbân, *Sahihu İbn Hibbân*, thk. Şuayb el-Arnaûd (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1408), 1/264.

⁷⁷ İclî, *Marifetü's-Sikât*, 2/310; Zehebî, *Siyer*, 5/97; Mizzi, *Tehzibü'l-kemâl*, 29/303-34; İbn Hacer, *Tehzib*, 10/413-414.

⁷⁸ Zehebî, *Tezkire*, 1/154; Zehebî, *Siyer*, 8/48.

Dârimî'nin (ö. 255/869) hocası el-Hakem b. el-Mübârek el-Bâhilî (ö. 213/828) yine birçok muhaddis tarafından tezkiye edilmiştir.⁷⁹ Zehebî'nin (ö. 748/1348) imâm, hâfız, sadûk olarak nitelendirdiği İsmail b. Ebî Üveys'ten (ö. 226/840) Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud (ö. 275/889) ve Tirmizî (ö. 279/892) gibi muhaddisler rivâyette bulunmuşlardır. Buhârî ve Müslim onun hadisleriyle ihticac etmelerine rağmen İsmail hıfzından dolayı bazı muhaddisler tarafından tenkit edilmiştir. Bu sebeple onun rivâyetleri sahih derecesinde değil, hasen derecesinde görülmüştür.⁸⁰

Nâfi'den rivâyette bulunan diğer bir râvi ise Cüveyriye b. Esmâ'dır (ö. 173/789). Ahmed b. Hanbel, Ebû Hâtim, İbn Sa'd (ö. 230/845) onu tezkiye etmişlerdir.⁸¹ Zehebî ise onu muhaddis ve sika olarak tanıtmıştır.⁸² Hem Buhârî hem de Müslim'in hocası Abdullah b. Muhammed b. Esmâ (ö. 231/845) yine sika râvilerden biridir.⁸³ Yukarıdaki Müslim'e ait son senedde yer alan Ubeydullah b. Ömer⁸⁴ (ö. 143/760)→Abdü'l-A'la⁸⁵ (ö. 189/804)→Nasrubnü Ali⁸⁶ (ö. 250/864) de muhaddisler tarafından güvenilir görülmüştür.

Kısaca aktarmaya çalıştığımız bu bilgilerden hareketle yukarıdaki senedlerde yer alan râvilerin tamamına yakınının güvenilir oldukları görülmektedir. Buhârî'nin hocası İsmail b. Ebî Üveys bazı münekkitler tarafından güvenilir görülse de hıfzından dolayı bazılarınca tenkit edilmiş, rivâyetlerinin sahih seviyesinden hasen seviyesine indiği belirtilmiştir. Ancak aynı tabakadaki diğer râvilerin desteklemesiyle sahih li-gayrihi seviyesine yükseldiği söylenebilir. Yahut onun rivâyeti tenkitler sebebiyle zayıf olarak addedilse bile aynı destek muvacesinde hasen li-gayrih olarak değerlendirilebilir.

3.2. Câbir b. Abdillâh

Câbir b. Abdillâh'tan nakledilen rivâyet birçok temel hadis kaynağında geçmektedir.⁸⁷ Müslimde geçen bir rivâyet şu şekilde: *"Hz. Peygamber zamanında hayli sıcak bir güne güneş tutuldu. Resûlullah ashâbına namaz kıldırdı ve kıyamını da uzattı. Öyleki ashâbdan düşenler oldu. Sonra rükûya gitti ve rükûyu uzattı. Rukûdan kalktı ve kavmeyi uzattı. Tekrar rükûya vardı*

⁷⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, 2/438.

⁸⁰ Zehebî, *Siyer*, 10/391-392.

⁸¹ İbn Hacer, *Tehzîb*, 2/125.

⁸² Zehebî, *Siyer*, 7/317.

⁸³ İbn Hacer, *Takrîb*, 320.

⁸⁴ Zehebî, *Siyer*, 6/304-308.

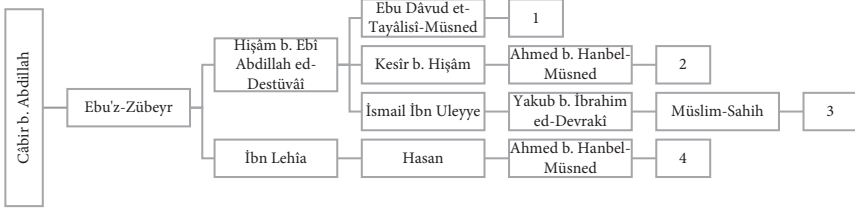
⁸⁵ İclî, *Marîfetü's-Sikât*, 2/68; Zehebî, *Tezkire*, 1/217.

⁸⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 8/471; Zehebî, *Siyer*, 12/133.

⁸⁷ Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/311; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 22/309, 452, 23/262; Müslim, *Müslim*, *Küsûf*, 9, 10; Ebû Bekr Muhammed b. İshak İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, thk. Muhammed Mustafa el-Azami (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, ts.), 2/315; Ebû 'Avâne Ya'kûb b. İshak en-Nisâbüri Ebû 'Avâne, *Mustahrecu Ebi 'Avâne*, thk. Eymen b. 'Arif ed-Dimeşki (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1419/1998), 2/96; Beyhâkî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3/452.

ve yine rükûyu uzattı. Sonra kalktı ve kavmeyi yine uzun tuttu. Daha sonra iki secde yaptı. Sonra kalktı ve birinci rekatta yaptılarının benzerini yaptı. Bu şekilde dört rüku ve dört secde oldu. Sonra da buyurdu ki sizin gireceğiniz her yer bana gösterildi. Cennet gösterildi. Öyleki oradan bir meyve almak isteseydim alabilirdim (veya oradan bir meyve almak istedim ancak elim yetişmedi, dedi). Cehennem de gösterildi. **Orada kedisini hapsedip yemek ve yerin haşeratından yemesine de izin vermeyerek kedisine işkence eden İsrâiloğullarından bir kadın gördüm.**” Yine Ebû Sümâme’yi de cehennemde bağırsaklarını sürüklerken gördüm. Bunlar güneş ve ayın büyük bir zatın ölümü sebebiyle tutulduğunu söylerlerdi. Bu ikisi Allah’ın sizlere gösterdiği ayetlerdir. Güneş ve ay tutulduğu zaman açılana kadar namaz kılın.

Bu rivâyetin bazı senedleri şöyle:

4. Câbir b. Abdillâh'tan nakledilen rivâyetlerin sened tablosu

Rical kitaplarına bakıldığı zaman Ebu'z-Zübeyr'i (ö. 126/743) birçok münekkidin tezkiye ettiği görülmektedir. İclî, Câbir'den rivâyette bulunan Ebu'z-Zübeyr Muhammed b. Müslim el-Mekkî'yi sika olarak tanıtmıştır.⁸⁸ Yahya b. Maîne, Câbir'den rivâyet eden Ebu'z-Zübeyr sorulunca Yahya, onun sika olduğunu belirtmiştir.⁸⁹ Bununla birlikte Ebû Züra' (ö. 264/878), Ebû Hâtim ve Buhârî onun hadisiyle ihticac edilemeyeceğini söylemiştir. Buhârî onun hadislerini başka sika râvilerin rivâyetiyle birlikte verme (makrûn bi-gayrihi) usulünü benimsemiştir. Ebû Ahmed b. Adî, onun esasen sika olduğunu, bununla birlikte zayıf râvilerden rivâyette bulunduğunu, zayıflık sebebinin ise bundan kaynaklandığını belirtmiştir. Zehebî bu görüşleri verdikten sonra bunların mutlak anlamda onun zayıflığını ve tedlis yaptığını gerektirmeyeceğini bildirmiştir.⁹⁰ Münekkitlerin değerlendirmelerinden hareketle onun genel anlamda sika bir râvi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak zayıf râvilerden rivâyet etmesinden dolayı hakkında bazı tenkitler bulunmaktadır. Bu tenkitler Zehebî'nin belirttiği gibi mutlak anlamda onun zayıflığını gös-

⁸⁸ İclî, *Marifetü's-Sikât*, 2/253.

⁸⁹ Ebû Zekeriyya Yahyâ b. Maîn İbn Maîn, *Târihu İbn Maîn*, thk. Ahmed Muhammed Nur Seyf (Dımaşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, ts.), 203.

⁹⁰ Zehebî, *Siyer*, 5/381.

termemektedir. Buna ilavaten zayıf râvilerden naklettiği rivâyetlere ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir. Ebu'z-Zübeyr'in Câbir'den naklettiği yukarıdaki rivâyette de zaten böyle bir durum söz konusu değildir.

Abâdile, Hz. Âişe ve Câbir; Ebu'z-Zübeyr'in rivâyette bulunduğu sahâbiler arasında yer alır.⁹¹ Kendisinden rivâyette bulunanlar arasında Hişâm b. Ebî Abdillâh (ö. 152/769) ve Abdullâh b. Lehîa (ö. 174/790) da bulunmaktadır.⁹²

İbn Hibbân, Hişâm b. Ebî Abdillâh ed-Destüvâî'yi *Sikat*'ında ziklemiştir.⁹³ İclî onun hadiste sika, sebt olduğunu bildirmiştir.⁹⁴ Kaderiye olmakla itham edilmiş bununla birlikte dâî olmadığını belirtmiştir.⁹⁵ Bu bilgilere göre Ebû Dâvud et-Tayâlisî'nin senedinde ismi geçen her iki râvide bazı kusurlar olmakla birlikte hadisin sıhhatini etkileyecek nitelikte olmadığı anlaşılmaktadır.

Ahmed b. Hanbel'in bir senedi ile Müslim'in senedinde de bu iki isim geçmektedir. Hadisi Ahmed b. Hanbel; Hişâm ed-Destüvâî'den Kesir b. Hişâm (ö. 207/822) vasıtasıyla, Müslim ise İsmail b. Uleyye→Yakub b. İbrahim vasıtasıyla almıştır. Ahmed b. Hanbel'in hocası Kesir b. Hişâm muhaddisler tarafından güvenilir bir râvi olarak görülmüştür.⁹⁶ Müslim'in hocasının hocası konumunda olan İsmail b. Uleyye (ö. 193/809) imâm, allâme, sika, sebt ve hâfız ifadeleriyle tezkiye edilmiştir.⁹⁷ Yakub b. İbrahim (ö. 252/866) ise birçok kişiden rivâyette bulunmuş olup İsmail b. Uleyye de bunlardan birisidir. Hâfız, imâm, muhaddisü'l-İrak, sadûk ifadeleriyle tezkiye edilmiştir.⁹⁸ Bu bilgilere göre yukarıdaki tabloda yer alan 1, 2 ve 3 numaralı senedlerde yer alan bazı râviler hakkında tenkitler bulunsa da senedlerin sıhhatini etkileyecek nitelikte olmadığı anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki tabloda 4 numaralı tarihte yer alan ve Ebu'z-Zübeyr'den hadisi nakleden ikinci râvi İbn Lehîâdır. İbn Hacer onu sadûk şeklinde nitelendirdikten sonra kitapları yanması sebebiyle ihtilata maruz kaldığını bildirir.⁹⁹ Onu tezkiye eden muhaddislerle birlikte birçok münekkit onun zayıf bir râvi olduğunu ifade etmektedir.¹⁰⁰ İbn Lehîâdan rivâyette bulunan Hasan b. Musa el-Eşyeb (ö. 209/824) ise sika râvilerden biri olup birçok muhaddis

⁹¹ İbn Hacer, *Tehzîb*, 9/440.

⁹² Mizzi, *Tehzîbü'l-kemâl*, 26/405.

⁹³ İbn Hibbân, *Sahih*, 7/569.

⁹⁴ İclî, *Marifetü's-Sikât*, 2/330.

⁹⁵ İbn Hacer, *Takrîb*, 573; İclî, *Marifetü's-Sikât*, 2/330.

⁹⁶ İclî, *Marifetü's-Sikât*, 2/225; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/26; İbn Hacer, *Takrîb*, 460.

⁹⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6/44-45; Zehebî, *Siyer*, 9/107; Zehebî, *Tezkire*, 1/235.

⁹⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 9/202; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/286; Zehebî, *Tezkire*, 2/69.

⁹⁹ İbn Hacer, *Takrîb*, 319.

¹⁰⁰ İbn Hacer, *Tehzîb*, 5/373-379.

onun güvelir olduğunu belirmiştir.¹⁰¹ İbn Lehîa sebebiyle 4 numaralı senedin zayıf olduğu söylenebilir.

Câbir'den rivâyet edilen yukarıdaki rivâyette de görüldüğü gibi kedisi yüzünden azap gördüğü bildirilen kadın hakkındaki bilgi kûsûf namazından bahseden rivâyetin bir bölümü olarak nakledilmektedir. Bu rivâyete göre güneşin tutulması sebebiyle Hz. Peygamber ahabına kıyama, ruku ve secdesi oldukça uzun kûsûf namazı kıldırılmış, sonra da onlara bir konuşma yaparak cennet ve ceheennem'in kendisine arz olunduğunu ifade etmiştir. Hz. Peygamber bu arz sırasında cennet ve ceheennemde görmüş olduğu bazı hususları ahabına anlatmıştır. Bu konuşma sırasında Hz. Peygamber kedisine işkence edip ölümüne sebep olan bir kadını ceheennemde gördüğünü de söylemiştir. Biz burada kûsûf namazı ve detayları, cennet ve ceheennem'in Hz. Peygamber'e gösterilmesinin imkanı, mana ve mahiyeti üzerinde uzunca durmak istemiyoruz.¹⁰²

Tayâlisî, Ahmed b. Hanbel ve Müslimdeki rivâyetlerde kediy eziyet eden kadının ceheenneme gittiği bilgisi kûsûf namazından bahseden rivâyetin bir parçası olarak yer almasına rağmen Câbir'den kûsûf namazıyla ilgili gelen bazı rivâyetlerde bu ayrıntı yer almamaktadır.¹⁰³ Bunda râvi tasarruflarının ve müellif metotlarının etkili olduğu söylenebilir.

3.3. Abdullah b. Amr b. el-Âs

Abdullah b. Amr'ın kedisine azap eden kadının ceheenneme gitmesiyle ilgili rivâyet ettiği hadis Ahmed b. Hanbel, Nesâî (ö. 303/915), İbn Huzeyme (ö. 311/924), İbn Hibbân gibi muhaddislerin eserlerinde geçmektedir.¹⁰⁴ Kediy eziyet eden kadının ceheenneme girmesiyle alakalı bilgi Abdullah b. Amr'dan nakledilen rivâyetlerde de -Câbir'de olduğu gibi- kûsûf hadisinin içerisinde geçtiği görülmektedir. Nesâî'nin *Sünen*'inde geçen bir rivâyet şöyle:

“Abdullah b. Amr şöyle dedi: Hz. Peygamber zamanında güneş tutuldu. Resûlüllah namaz kıldı ve kıyamını, rükûsunu ve kavmesini uzun tuttu. (...) Sonra secdede ağlamaya başladı ve derin derin soluyarak şöyle dua etti: ‘Ya Rabbi! Ben başışlanma dilerken ve onların içindeyken bana bunu vâdetmedin.’ Sonra Hz. Peygamber namazını bitirince dedi ki, bana cennet gösterildi. Öyle

¹⁰¹ İbn Hacer, *Takrîb*, 164.

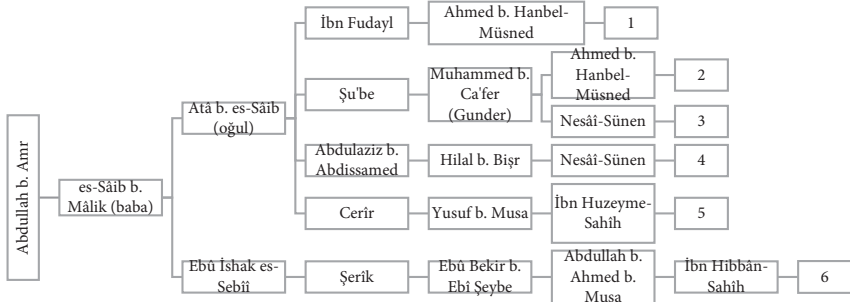
¹⁰² Hadisler bağlamında Hz. Peygamber'e arzın nasıl olduğu, mana ve mahiyetiyle ilgili detaylı bilgi için bk. Selçuk Coşkun, “‘Bana Arz Olundu’ Kalıbıyla Rivayet Edilen Hadisler ve Anlamı”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29 (2008), 43-69; Selçuk Coşkun, “‘Bana Arz Olundu’ Kalıbıyla Rivâyet Edilen Hadislerin Menşei Üzerine”, *EKEV Akademi Dergisi* 13/40 (2009), 427-446.

¹⁰³ Süleyman b. Eşas es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaûd (Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430), Salât, 261; Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb Nesâî, *es-Sünen*, thk. Abdulfettah Ebû Gudde (Haleb: Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1406), Kûsûf, 12.

¹⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 11/21, 374; Nesâî, *Nesâî*, Kûsûf, 20; İbn Huzeyme, *Sahih*, 2/322; İbn Hibbân, *Sahih*, 4/26.

ki elimi uzatsaydım meyvelerinden alabilirdim. Cehennem de gösterildi. Ateşi sizi kuşatacağı korkusuyla üflemeğe başladım. Orada iki devemi ve hacılardan (bir şeyler) çalan Da'da oğullarının kardeşini gördüm ki hırsızlığı anlaşılınca da bastonun ucuna takılmış! derdi. **Yine orada kediyi işkence eden uzun boylu siyahi kadını gördüm ki bu kadın kediyi hapsedip yiyecek içecek bir şey vermemiş, yerin haşeratından yemesine müsaade etmemiş nihayet kedi ölmüştü. Hiç şüphesiz güneş ve ay bir kimsenin ölmesi ve doğması sebebiyle tutulmaz. Ancak bu ikisi Allah'ın ayetlerindedir. Bunlardan biri tutulunca (veya onlardan birinde böyle bir şey olunca) Yüce Allah'ı zikre koşun.**"¹⁰⁵

Abdullah b. Amr'dan nakledilen bu rivâyetin senedleri şöyle:

5. Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan nakledilen rivâyetlerin sened tablosu

Abdullah b. Amr kanalıyla gelen hadis, Sâib b. Mâlik (ö. 91/709) tarafından rivâyet edilmiş, ondan da Saib'in oğlu Atâ (ö. 133/750) ile Ebû İshak es-Sebî (ö. 126/743) nakletmiştir. Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi Abdullah'ın rivâyeti daha çok Ata b. Sâib kanalıyla yaygınlık kazanmış ve hadis kaynaklarına girmiştir. Abdullah b. Amr'ın talebesi Sâib b. Mâlik muhaddisler tarafında güvenilir olarak görülmüştür.¹⁰⁶ Sâib; Sa'd (ö. 55/675), Ali, Muğire b. Şu'be (ö. 50/670) ve Abdullah b. Amr gibi sahâbilerden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Oğlu Ata, Ebû İshak es-Sebî ve Ebu'l-Behterî gibi kimseler hadis nakletmiştir.¹⁰⁷

Zehebî'nin imâm, hâfız ve muhaddisu'l-Kûfe olarak tanıttığı Atâ b. es-Sâib'in hadis rivâyetine ehil olması konusundaki öyküsü iki aşamadan oluşmaktadır. Zira hayatının sonlarına doğru hâfızası zayıflamış ve ihtilata maruz kalmış muhaddislerden biridir. İhtilattan önce kendisi sika, rivâyetleri sahih olarak kabul görürken ihtilattan sonraki rivâyetleri zayıf olarak nitelendirilmiştir. Şu'be (ö. 160/776) ve Süfyan (ö. 161/778) gibi meşhur muhaddisler

¹⁰⁵ Nesâî, *Nesâî*, Kûsûf, 20.

¹⁰⁶ İbn Hacer, *Tehzîb*, 3/450.

¹⁰⁷ İbn Hacer, *Tehzîb*, 3/450.

onun hadisleri ihtilattan önce almışken İbn Fudeyl (ö. 195/810) ve Cerîr (ö. 188/803) gibi râviler ihtilattan sonraki dönemde hadislerini almışlardır. Yukarıdaki sened ağında her iki gruba mensup râviler bulunmaktadır.¹⁰⁸

Yukarıdaki tabloda Ata'nın öğrencileri İbn Fudeyl, Şu'be, Abdulaziz b. Abdissamed (ö. 187/802) ve Cerîr'in hadis rivâyetindeki ehliyetleriyle alakalı biyografi kitaplarında şu bilgiler yer almaktadır. Ahmed b. Hanbel'in hocası İbn Fudeyl hakkında İbn Hacer sadûk ifadesini kullanmış ve onun teşeyyü' ile itham edildiğini belirtmiştir.¹⁰⁹ Aynı şekilde hocası Ahmed b. Hanbel onun teşeyyü' yönüne dikkat çekmiş ve onun için hasenü'l-hadis ifadesini kullanmıştır.¹¹⁰ Yine Yahya b. Maîn, onun hakkında "sika", Ebû Züra "sadûk", Ebû Hâtim "şeyh" ifadesini kullanmıştır.¹¹¹

Ahmed b. Hanbel'in ikinci senesinde yer alan ve Gunder (ö. 193/808) ismiyle maruf Basralı Muhammed b. Cafer sika râvilerden biridir.¹¹² Gunder'in talebesi Nesâî'nin hocası Abdullah b. Muhammed (ö. 256/869) de muhad-disler tarafından güvenilir olarak görülen râvilerden biridir.¹¹³ Nesâî'nin bir diğer hocası Hilal b. Bişr (ö. 246/860) sika bir râvidir.¹¹⁴

Irak'ta râvileri ilk araştıran ve sünneti savunan Şu'be, hadiste emîru'l-müminin, sika, hâfız mutkin bir muhaddistir.¹¹⁵ Abdulaziz b. Abdissamed, sika, sebt, hâfız şeklinde tanıtılan bir râvidir.¹¹⁶ Kitaplarının sahih olduğu belirtilen Cerîr b. Abdilhamid yine sika, mutkin râvilerden biridir.¹¹⁷

İbn Huzeyme'nin hocası Yusuf b. Musa (ö. 253/867), sadûk ve sika lafızlarıyla tezkiye edilen râvilerdendir.¹¹⁸

Sâib'den rivâyette bulunan Ebû İshak es-Sebî sika bir râvidir.¹¹⁹ Ancak o da ömrünün sonlarına doğru ihtilata maruz kalmıştır.¹²⁰ Şerîk (ö. 177/793) hakkında İclî "sika", Nesâî "leyse bihi be's", Cûzcânî (ö. 259/873) "seyyiu'l-hıfz" ifadesini kullanmıştır. Zehebî bundan sonra onun hakkında şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur: "Şerîk hasenü'l-hadis, imâm, fakîh, muhaddis, muksir bir kimsedir. Ancak itkan konusunda Hammad b. Zeyd (ö. 179/795) gibi de değildir". Buhârî istişhad, Müslim mütabaat kabilinden hadis rivâyet etmiştir. İbn Hacer onu "sadûk" şeklinde tezkiye etmiş hıfzının zayıflığını ve

¹⁰⁸ Zehebî, *Siyer*, 6/110-114; İbn Hacer, *Tehzib*, 7/203-207; İbn Hacer, *Takrib*, 391.

¹⁰⁹ İbn Hacer, *Takrib*, 502.

¹¹⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 8/57.

¹¹¹ Mizzî, *Tehzibü'l-kemâl*, 26/297.

¹¹² İbn Hacer, *Takrib*, 472.

¹¹³ İbn Hacer, *Tehzib*, 6/11-12.

¹¹⁴ İbn Hacer, *Takrib*, 575.

¹¹⁵ İbn Hacer, *Takrib*, 266.

¹¹⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 5/388; Zehebî, *Siyer*, 8/369; İbn Hacer, *Takrib*, 358.

¹¹⁷ İbn Hacer, *Tehzib*, 2/77; İbn Hacer, *Takrib*, 139.

¹¹⁸ İbn Hacer, *Tehzib*, 11/425.

¹¹⁹ Mizzî, *Tehzibü'l-kemâl*, 22/110; İbn Hacer, *Takrib*, 423.

¹²⁰ İbn Hacer, *Takrib*, 423.

çok hata yaptığını belirtmiştir.¹²¹ *Musannef*'in müellifi Ebû Bekir b. Ebî Şeybe (ö. 235/849) meşhur muhaddislerden olup sika, hâfızdır.¹²² İbn Hibbân'ın hocası Abdullah b. Ahmed (Abdân) (ö. 306/918) güvenilir râviler arasında yer almaktadır.¹²³ Netice itibari ile Abdullah b. Amr'ın yukarıda yer verilen tariklerindeki bazı râvilerin tezkiye edilmelerinin yanında bazı yönleriyle tenkit edildiği görülmektedir. Özellikle 1-5 numaralı tariklerin ortak râvisi konumunda bulunan Atâ b. es-Sâib'in ömrünün sonlarına doğru ihtilata düştüğü ifade edilmektedir. Bu durum ilk 5 tarik için bir kusur olarak görülse de Şu'be gibi râvilerin ihtilattan önce onun hadislerini aldığı bilgisinden hareketle 2 ve 3 numaralı tariklerin sahih olduğu söylenebilir. Öte yandan İbn Fudayl, Yusuf b. Musa, Ebû İshak ve Şerik gibi râviler hakkında bir kısım eleştiriler bulunmakla beraber bu râvilerin ve rivâyetlerin terkinin gerektirecek kadar ağır kusurlar olmadığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bahsi geçen râviler hakkında tezkiye ifadeleri de kullanılmıştır. Dolayısıyla bu râvilerin yer aldığı tarikler için sahih hükmü verilmesi bile hasen hükmü verilmesine engel bir durum bulunmamaktadır.

3.4. Esmâ bnt. Ebû Bekir

Esmâ bnt. Ebû Bekir'den gelen rivâyet Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i, Buhârî'nin *Sahih*'i ve İbn Mâce'nin *Sünen*'inde geçmektedir.¹²⁴ Kedisine azap eden kadınla ilgili bilgi, Esmâ'nın rivâyetinde de küsûf hadisinin bir bölümü olarak nakledilmektedir. Esmâ'dan nakledilen Buhârî'deki rivâyet şu şekilde:

“Esmâ bnt. Ebû Bekir tahdis etti ve dedi ki: Hz. Peygamber küsûf namazı kıldı. Kıyama durdu kıyama uzattı. Rükûya gitti, rükûyu uzattı. Rükûdan kalktı, kavmeyi uzattı. Sonra tekrar rükûya gitti, rükûyu uzattı. Sonra kalktı, secdeye gitti ve secdeyi uzattı. Sonra başını kaldırdı. Tekrar secdeye gitti ve secdeyi uzattı. Sonra kıyama durdu, kıyama uzattı. Rükûya vardı, rükûyu uzattı. Sonra kavmeye kalktı, kavmeyi uzattı. Sonra tekrar rükûya gitti, rükûyu uzattı. Sonra doğruldu. Ardından secdeye gitti, secdeyi uzattı. Sonra kalktı. Tekrar secdeye vardı, secdeyi uzattı. Sonra namazı bitirip şöyle dedi: ‘Cennet bana yaklaştı. Öyle ki isteseydim meyvelerinden size getirirdim. Cehennem de bana öylesine yaklaştı ki dedim ki Ya Rabbi! Ben de onlarla beraber miyim? (...) Bu sırada orada bir kedinin bir kadını tırmaladığını gördüm. Bu kadının durumu neden böyle? diye sordum. Dediler ki bu kadın açlıktan ölünceye

¹²¹ İclî, *Marifetü's-Sikât*, 1/453; Zehebî, *Tezkire*, 1/170; İbn Hacer, *Takrîb*, 266.

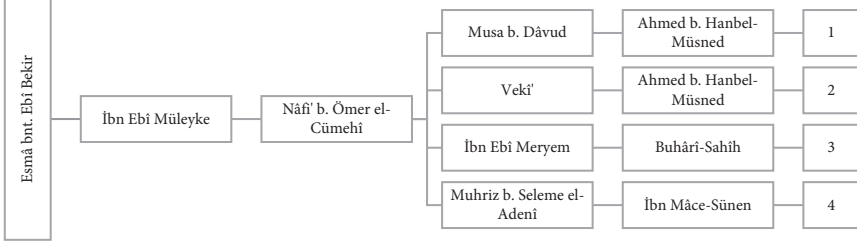
¹²² İclî, *Marifetü's-Sikât*, 2/57.

¹²³ Zehebî, *Siyer*, 14/168.

¹²⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/524-526; Buhârî, *Buhârî*, Sıfetu's-Salât, 8; İbn Mâce, *İbn Mâce*, İkametü's-Salât ve's-Sünnetü fihâ, 152.

kadar o kediye hapsetti. Ona yiyecek vermedi. Yeryüzünün haşeratından yemesine de müsaade etmedi.”¹²⁵

Esmâ'dan gelen rivâyetin senedleri şöyle:

6. Esmâ bnt. Ebî Bekir'den nakledilen rivâyetlerin sened tablosu

Yukarıdaki tabloda Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve İbn Mâce'nin senedlerinde İbn Ebî Müleyke¹²⁶ (ö. 117/735)→Nâfi'¹²⁷ ortak râviler olup her ikisi de güvenilirdir. 1. ve 2. senedde yer alan Ahmed b. Hanbel'in iki hocası, Tarsus'un kadısı Musa b. Dâvud¹²⁸ (ö. 216/831) ve Veki'¹²⁹ (ö. 197/812) sika râvilerdir. 3. ve 4. senedlerdeki Buhârî'nin hocası İbn Ebî Meryem¹³⁰ (ö. 224/838) ile İbn Mâce'nin hocası Muhriz b. Seleme el-Adeni¹³¹ (ö. 234/848) de aynı şekilde güvenilir râvilerdir. Tarih ve teracim kitaplarının vermiş oldukları bilgilerden hareketle Esmâ bnt. Ebî Bekir'den nakledilen rivâyetin yukarıdaki 4 numaralı tarihinin de sahih olduğu anlaşılmaktadır.

Son olarak şunu da ifade etmekte fayda mülhaza etmekteyiz. Hz. Âişe'den küsûf hakkında rivâyetler bulunmaktadır. Ancak görebildiğimiz kadarıyla onun rivâyetlerinde kediye eziyet eden kadından bahseden bilgiler bulunmamaktadır. Biraz önce Hz. Esmâ'dan küsûf namazı ve kedisine eziyet eden kadın hakkındaki rivâyet üzerinde duruldu. Buna ilaveten Hz. Esmâ ve Hz. Aişe'nin birlikte şahit oldukları küsuf nazından bahseden başka rivâyetler kaynaklarda yer almasına rağmen bu rivâyetlerde kediye eziyet eden kadından bahsedilmemektedir.¹³² Hz. Âişe ve ablası Esmâ'nın şahit oldukları küsûf namazıyla ilgili rivâyet şu şekildedir:

“(…) Esmâ bnt. Ebî Bekir şöyle dedi: Güneş tutulduğu zaman Hz.

¹²⁵ Buhârî, *Buhârî, Sıfatü's-Salât*, 8.

¹²⁶ İclî, *Marifetü's-Sikât*, 2/62.

¹²⁷ İclî, *Marifetü's-Sikât*, 2/309; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 8/456.

¹²⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 8/141; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/160; İbn Hacer, *Takrib*, 550.

¹²⁹ İclî, *Marifetü's-Sikât*, 2/341; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/562.

¹³⁰ İclî, *Marifetü's-Sikât*, 1/581; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/266; İbn Hacer, *Takrib*, 234.

¹³¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/192; İbn Hacer, *Takrib*, 521.

¹³² Ebü Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî İmam Mâlik, *el-Muvatta'*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, 1406), Küsûf, 4; Buhârî, *Buhârî*, İlim, 24, Vudû, 36, Küsûf, 10, İtisaâm, 2; Müslim, *Müslim*, Küsûf, 11.

Peygamber'in eşi Âişe'nin yanına geldim. Baktım ki insanlar kıyama durmuş namaz kılıyorlar. Âişe de kıyamda namaz kılıyordu. Dedim ki insanlara ne oluyor? Âişe gökyüzüne işaret etti ve 'sübhânallah' dedi. Ben de bu bir ayet mi? dedim. Âişe evet diye işaret etti. Ben de namaza durdum. Üzerime bir baygınlık geldi. Başıma su dökmeye başladım. Hz. Peygamber namazdan çıkınca Allah'a hamdu senada bulundu, sonra şöyle dedi: Cennet ve cehennem varıncaya kadar hiçbir şey yoktur ki bu makamında görmemiş olayım. Bana vahyolundu ki kabirlerinizde Deccâl fitnesine benzer veya ona yakın bir imtihana uğratılacaksınız. Kabirde size gelinecek ve bu zât hakkında ne biliyorsun, denilecek. (...) Mümin veya yakın sahibi kişi Muhammed (s.a.s.) Allah'ın elçisidir. Bize beyyineleri ve hidâyeti getirdi. Biz de ona icâbet ettik, iman ettik ve tâbi olduk, diyecek. Bu kişiye uyu da rahat et. Biz senin yakın sahibi olduğunı anladık, denilecek. Münafık veya şüphe içinde bulunan kişi (...) ise bu soruya, ben bilmiyorum. İnsanların birtakım şeyler söylediklerini işittim ve ben de bunları söyledim diye cevap verecek."¹³³

Hz. Esmâ'dan nakledilen yukarıdaki rivâyet ile bu rivâyet arasında muhteva olarak bazı farklılıkların olduğu görülmektedir. Son rivâyette güneş tutulması sırasında Hz. Esmâ'nın kızkardeşi Hz. Âişe'nin yanına geldiği, Hz. Peygamberle birlikte küsûf namazı kıldıkları, namazın uzamasından dolayı baygınlık geçirdiği, namazdan sonra Hz. Peygamber'in Deccâl'in fitnessinden ve kabirdeki sorgu-sualden bahsettiği anlatılmaktadır. Hz. Esmâ'dan nakledilen bu iki rivâyet arasında mana bakımından birtakım farklılıkların bulunmasının ve güneş tutulmasıyla alakalı Hz. Âişe'den gelen rivâyetlerde kediye işkence eden kadından bahsedilmemesinin sebebinin birden fazla güneş tutulmasıyla ilgili anlatımlardan kaynaklandığı söylenebilir. Bazı şerhler¹³⁴ ile Hz. Peygamber zamanında güneş tutulması ve bu konudaki hadisler bağlamında yapılan bir kısım çalışmalarda Resûlullah döneminde birden fazla güneş tutulması hadisesi yaşandığı ifade edilmektedir.¹³⁵

SONUÇ

Ebû Hureyre hakkında müstakil bir kitap yazan Şerefüddin el-Mûsevî, kedisine eziyet eden bir kadının cehenneme girmesinden bahseden rivâyeti kedilere düşkünlüğü sebebiyle Ebû Hureyre'nin uydurduğunu iddia etmiş, bu iddiasını desteklemek için ilgili rivâyet kapsamında Hz. Âişe'nin Ebû Hureyre'ye yönelttiği eleştiriyi de kendisine delil olarak kullanmıştır.

¹³³ Buhârî, *Buhârî*, Küsûf, 10.

¹³⁴ Nevevî, *Minhac*, 6/199; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 2/527.

¹³⁵ Mehmet Apaydın, *Medine Dönemi Kronolojisi Rasûlullah'ın Günlüğü* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2000); Mustafa Karataş, "Astronomik Hesaplar Işığında Küsûf Hadisleri", *Diyanet İlmî Dergi* 36/2 (2000), 77-84.

Araştırma sonucunda Ebû Hureyre'den nakledilen rivâyetin temel hadis kaynaklarında yer aldığı ve birçok râvi tarafından rivâyet edildiği görülmüştür. Bu rivâyetlerin az bir kısmı hasen olmakla birlikte büyük çoğunluğunun sahih olduğu tesbit edilmiştir. Hz. Âişe'nin söz konusu rivâyet bağlamındaki Ebû Hureyre'ye yönelik eleştirisinin sözün kendisine yönelik olmayıp bu sözde bahsedilen kadının dinine yönelik bir itiraz olduğu anlaşılmaktadır. Bu yönüyle bizzat Hz. Âişe'nin de söz konusu rivâyeti kabul ettiğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Bunun yanında bahsi geçen rivâyetin tek sahâbi râvisi Ebû Hureyre değildir. Aynı rivâyet Abdullah b. Ömer, Câbir b. Abdillâh, Abdullâh b. Amr, ve Hz. Âişe'nin kardeşi Esmâ bnt. Ebî Bekir tarafından da sahih isnadlarla nakledilmiştir. Bütün bu bilgiler Müsevî'nin iddiasının asılsız olduğunu ve kaynaklardaki bilgilerle örtüşmediğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Abdürrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî. *Musannef*. thk. Habîburrahman el-A'zamî. 11 Cilt. Beyrût: el-Meclisu'l-İlmî, 1403.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid. Beyrût: Müessesetu'r-Risâle, 1401.
- Apaydın, Mehmet. *Medine Dönemi Kronolojisi Rasûlullah'ın Günlüğü*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2. Basım, 2000.
- Aşık, Nevzat. "Ebû Hureyre'nin Hadisciliği". *Dokuz Eylül Üniversitesi*, 85-105.
- Aydınlı, Abdullâh. *Hadis İstılahları Sözlüğü*. İstanbul: İFAV, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2011.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *Umdetü'l-Kârî fi Şerhi Sahîhi'l-Buhari*. 25 Cilt. Kahire: İdaretü't-Tıbaati'l-Müniriyye, ts.
- Behnesâvî, Sâlim Ali. *es-Sünnetü'l-müfterâ aleyhâ*. Kâhire: Dâru'l-Vefâ, 3. Basım, 1989.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil el-. *el-Câmiu's-sahîh*. thk. Mustafa Dîb el-Boga. Dımaşk: Dâru İbn Kesîr/Dâru'l-Yemâme, 5. Basım, 1414/1993.
- Coşkun, Selçuk. "Bana Arz olundu' Kalıbıyla Rivayet Edilen Hadisler ve Anlamı". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29 (2008), 43-69.
- Coşkun, Selçuk. "Bana Arz Olundu' Kalıbıyla Rivâyet Edilen Hadislerin Menşei Üzerine". *EKEV Akademi Dergisi* 13/40 (2009), 427-446.

- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân ed-. *es-Sünen*. thk. Hüseyin Selim Esedü'd-Dârânî. Dâru'l-Muğnî, 1412/2000.
- Dârimî, Ebû Saïd Osman b. Saïd b. Hâlid ed-, Osman b. Saïd. *Nakzu Osmân b. Saïd ale'l-Merisiyyi'l-Cehmiyyi'l-anid fime'ftera alellahi mine't-tevhid*. Mektebetü'r-Rüşd, 1418/1998.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eşas es-Sicistânî. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaût. Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430.
- Ebû Reyve, Mahmud. *Edva' ale's-sünneti'l-Muhammediyye*. Kâhire: Dâru'l-Meârif, 6. Basım, ts.
- Ebû 'Avâne, Ebû 'Avâne Ya'kûb b. İshâk en-Nisâbü'rî. *Mustahrecu Ebî 'Avâne*. thk. Eymen b. 'Ârif ed-Dimeşki. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1419/1998.
- Efendioğlu, Mehmet. *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler Tartışmalar-Gerçekler*. İstanbul: İFAV, 4. Basım, 2019.
- Emir es-San'ânî, Ebû İbrâhim İzzeddin Muhammed b. İsmail. *et-Tenvîr şerhu'l-Câmii's-sağîr*. 11 Cilt. Riyâd: Mektebetü Dâri's-Selâm, 1432/2011.
- Fevzân, Abdullah b. Salih el-. *Minhatü'l-allâm fi şerhi Bülûğu'l-Meram*. 11 Cilt. el-Memleketü'l-Arabiyyetü's-Suûdiyye: ed-Demmâm: Dâru İbni'l-Cevzi, 1427.
- Hattâbî, Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed el-. *A'lâmü'l-Hadîs*. thk. Muhammed b. Sa'd b. Abdirrahman. 4 Cilt. Mekke: Câmîatü Ümmi'l-Kurâ (Merkezü'l-Buhûsi'l-İlmiyye ve İhyâüt-Türâsi'l-İslâmî), 1409/1988.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdris er-Râzi. *el-Cerh ve't-ta'dîl*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâit-Türâsi'l-Arabî, 1952.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Takrîbü't-tehzîb*. thk. Muhammed Avvâme. Suriye: Dâru'r-Reşid, 1406.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Tehzîbu't-tehzîb*. thk. İbrahim ez-Zeybek, Adil Mürşid. Müessesetü'r-Risâle, 1995.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibban b. Ahmed b. Ebi Hatim el-Bustî. *es-Sikât*. thk. es-Seyyid Şerefüddin Ahmed. Dâru'l-Fikr, 1975.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Ebî Hâtim el-Bustî. *Sahîhu İbn Hibbân*. thk. Şuayb el-Arnaût. 16 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1408.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshak. *Sahîhu İbn Huzeyme*. thk. Muhammed Mustafa el-Azami. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, ts.

- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî. *Kitabu Te'vîli Muhtelifi'l-Hadis*. Kahire: Mektebetü'l-Mütenebbi, ts.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvînî. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabî, ts.
- İbn Maîn, Ebû Zekeriyya Yahyâ b. Maîn. *Târîhu İbn Maîn*. thk. Ahmed Muhammed Nur Seyf. Dımaşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, ts.
- İclî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh. *es-Sikât*. thk. Abdülalim Abdülazîm. Medine: Mektebetü'd-Dâr, 1405.
- İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî. *el-Muvatta'*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1406.
- Kâdî İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsûbî. *İkmâlü'l-mu'lim bi-fevâidi Müslim*. 8 Cilt. Mısır: Dâru'l-Vefâ, 1419/1998.
- Kandemir, M. Yaşar. "Ebû Hüreyre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/160-167. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Karataş, Mustafa. "Astronomik Hesaplar Işığında Kûsûf Hadisleri". *Diyanet İlmi Dergi* 36/2 (2000), 77-84.
- Ma'mer b. Raşid. *el-Câmi*. thk. Habîburrahman el-A'zamî. Beyrût: el-Mektebetü'l-İslâmî, 2. Basım, 1403/1983.
- Mizzî, Cemalüddin Ebü'l-Haccâc Yusuf b. Abdirrahmân. *Tehzîbü'l-kemâl fi esmâi'r-ricâl*. thk. Beşşar Avvâd Maruf. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1992.
- Muhammed Accâc Hatîb. *Ebû Hureyre Râviyetü'l-İslam*. Kâhire: Mektebetü Vehbe, 3. Basım, 1402/1982.
- Muhammed b. Muhammed Ebû Şehbe. *Difâ' ani's-sünne ve raddü şübehi'l-müsteşrikîn ve'l-küttâbi'l-muâsırîn*. Kâhire: Mektebetü's-Sünne, 1989.
- Müsevî, Abdülhüseyn Şerefüddin el-. *Ebu Hureyre*, 1965.
- Münavi, Zeynüddin Muhammed Abdür-rauf b. Tacilarifin b. Ali el-. *Fezû'l-Kadîr Şerhü'l-Câmi's-Sağîr*. 6 Cilt. Mısır: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1356.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmiu's-sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Kâhire: İsâ'l-Bâbi'l-Halebî ve Şurakâ, 1374/1955.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb. *es-Sünen*. thk. Abdufettah Ebû Gudde. Haleb: Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1406.
- Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Muhyiddin b. Şeref. *el-Minhac fi şerhi Sahihi Müslim b. Haccac*. 18 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2. Basım, 1392.
- Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-. *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-lügât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

- Özsoy, Abdulvahap. “Ebû Hureyre’ye Yönelik İksâru’l-Hadîs Eleştirisine Farklı Bir Bakış”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (2014), 240-255.
- Sibâî, Mustafa. *es-Sünne ve mekânetüha fi’t-teşrî’l-İslâmî*. el-Mektebetü’l-İslâmî-Dâru’l-Varrak, ts.
- Şişman, Merve. “Münâvî’nin Feyzü’l-Kadîr Şerhinde Kullanılmış Olduğu Nüshalar ve Asıl Kaynağa Ulaşma Gayreti”. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2022), 85-99. <https://doi.org/10.32950/rteuifd.1094099>
- Tartı, Nevzat. “Ebû Hureyre’nin Mürselleri Üzerine Bir İnceleme”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/3 (2012), 7-25.
- Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-. *el-Müsned*. thk. Muhammed b. Abdî’l-Muhsin et-Türkî. Mısır: Dâru Hicr, 1419.
- Yücel, Ahmet. *Oryantalistler ve Hadîs (Yaklaşımlar - Değerlendirmeler - Literatür)*. İstanbul: İFAV, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfi Yayınları, 1. baskı., 2013.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*. thk. Şuayb el-Arnaût. 25 Cilt. Beyrût: Müessesetü’r-Risâle, 3. Basım, 1405.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Tezkiretü’l-huffâz*. Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1419.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddin Muhammed b. Abdillâh. *el-İcâbe lima’s-tedraket Âişe alâ’s-Sahâbe*. thk. Rifat Fevzi Abdümuttalib. Kâhire: Mektebetü’l-Hâneci, 1421.